

---

---

# KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

---

25. évfolyam 5. szám

2016. május

## Tartalom

### *Könyvtárpolitika*

**Királyné Dorogi Edina – Péterfi Rita:** Mi a szösz? Kicsiknek a könyvtárról ..... 3

### *Műhelykérdések*

**Csombor Erzsébet:** Előadássorozat a történelmi regényről ..... 8

### *História*

**Pogányné Rózsa Gabriella:** A hazai könyvtáros tanfolyamok vázlatos története .... 14

### *Napló*

**Sonnevend Péter:** Ötven év ötezer szóban ..... 32

### *Könyv*

**Tóth Béla István:** „Hittük, hogy a kutatócsoportra szükség van” ..... 43

**Mezey László Miklós:** Két szentesi helyismereti kiadvány ..... 46

**Bényei Miklós:** Újraolvasva (5) Timur és csapata ..... 49

## From the contents

*Edina Király-Dorogi – Rita Péterfi:* Promoting reading and library use for small kids in the Pest County Library (3)

*Erzsébet Csombor:* A series of lectures on the historical novel in Esztergom (8)

*Gabriella Pogány-Rózsa:* A short history of library courses in Hungary (14)

## Cikkeink szerzői

*Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Csombor Erzsébet*, az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár munkatársa; *Királyné Dorogi Edina és Péterfi Rita*, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese, illetve a megyei hálózati vezetője; *Pogányné Rózsa Gabriella*, a Magyar Honvédség Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi Igazgatóság Védelem-egészségügyi Laboratóriumi Intézet Tudományos Könyvtára vezetője; *Sonnevend Péter*, ny. főiskolai tanár (Budapest); *Tóth Béla István*, a Könyvtári Intézet munkatársa

### Szerkesztőbizottság:

**Bánkeszi Lajosné (elnök)**

**Bartos Éva, Borostyáнинé Rákóczi Mária, Dancs Szabolcs,  
Fülöp Attiláné, Venyigéné Makrányi Margit**

### Szerkeszti:

**Mezey László Miklós**

---

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: [www.ki.oszk.hu/3k](http://www.ki.oszk.hu/3k)

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma**

**Nemzeti Kulturális Alap**



Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

**HU-ISSN 1216-6804**

Királyné Dorogi Edina – Péterfi Rita

## Mi a szösz? – Kicsiknek a könyvtárról

### A Pest Megyei Könyvtár olvasást és könyvtárhasználatot népszerűsítő kiadványa

#### **Az előzményekről**

Számunkra, könyvtárosok számára magától értetődő az a megállapítás, amely szerint az olvasásfejlesztésben az iskola mellett a legfontosabb intézmény: a könyvtár. Kérdéses azonban, hogy erről a bennünket körülvevő társadalom is így vélekedik-e.

A közkönyvtárak hosszú évtizedek óta tevékenykednek azért, hogy valamennyi korosztály számára mindennapos, örömteli tevékenységgé tegyék az olvasást, hogy mindenki megtalálhassa a maga számára azt az olvasásban, amiért neki érdemes ezzel foglalkoznia. Kamarás István, Nagy Attila, Gereben Ferenc vagy Vidra Szabó Ferenc kutatásaiból tudjuk, hogy számos ok motiválja az olvasót, mikor olvasnivaló után néz. Ahogy Gereben Ferencről ismert az a nézet<sup>1</sup>, miszerint élhetőbb az a világ, ahol az emberek szabadidős tevékenységei között az olvasás is jelen van. Az olvasó ember számára, ha értékeket kell rangsorolnia, a lista élére a következők kerülnek: a tolerancia, a kreativitás és az úgynevezett harmonikus személyiségjegyek, a belső béke.

Az informatikai eszközök széles körű elterjedésével az olvasásfejlesztés új fejezetéhez érkezett. Nyilvánvalóvá vált, hogy éppen ebben, az eszközökkel teli világban milyen hihetetlenül fontosak azok az évezredek tevékenységei, amelyek előbb a beszédfejlődést, majd a kisgyerek növekedésével az olvasási készség fejlesztését szolgálják. Ennek szellemében 2010-ben az Országos Széchényi Könyvtár négy előadót hívott Magyarországra, hogy az olvasásfejlesztés külföldön már bevált módszereit közvetítsék a hazai érdeklődők számára: Greg Brooks Nagy-Britanniából<sup>2</sup>, Kristin Wardetzky Németországból, Hajnal Ward Judit az Egyesült Államokból és Maria Larsson Svédországból<sup>3</sup> érkezett hozzánk.

A British Council többnapos, bentlakásos tanfolyamai is azt a célt szolgálták, hogy közelebb hozzák a magyar könyvtárosokhoz az angolszász könyvtári gyakorlatot. Ezek tapasztalatait már évek óta a nemzeti könyvtár akkreditált tanfolyamain Vidra Szabó Ferencel adjuk tovább a könyvtárosoknak, pedagógusoknak és a segítő szakmák más területein dolgozóknak. Ezek a képzések annyiban különböznek a brit tapasztalatokat bemutató képzéstől, hogy itt a hazai könyvtárak jó gyakorlatain túl a világ számos pontjának módszereit is számba vesszük, nemzetközi kitekintésre is sor kerül.

## Olvasásfejlesztés a gyakorlatban

A Pest Megyei Könyvtár a 2014. év során számos alkalommal mutatta be, a *Szülői értekezlet az olvasásról*<sup>6</sup> címet viselő kezdeményezését. Ezeket az alkalmakat a más intézményekkel való kapcsolatépítésre és partnerségi kapcsolat kialakítására is igyekeztünk felhasználni. Az iskolákon túl többek között az óvodákkal való együttműködés erősítését, valamint az ottani pedagógusok és szülők számára történő ismeretátadást is feladatunknak tekintettük. Ennek eredményeként egyre több óvodás csoport érkezett hozzánk a könyvtárat és könyvtárhasználatot bemutató játékos foglalkozásokra.

A pedagógusok számára gyermekkönyvtárosaink könyvajánló listákat állítottak össze. Tisztaban voltunk vele, hogy ez csak rész megoldás, hiszen ebben a formában kicsi az esélye annak, hogy a könyvtárat nem használó szülőkhöz is eljut az információ. Szembe kellett néznünk azzal az általános jelenséggel, amely bennünket is érint, vagyis hogy csökken a könyvtári helyben használatok száma. Cselekvési tervet készítettünk ezek számának növelésére: többek között célként tűztük ki – az óvodák közvetítésével – a könyvtárat nem használó szülők és nagyszülők megszólítását. Gyermekkönyvtárosaink részéről is megfogalmazódott az igény, hogy az óvodás korú gyermekek könyvtárhasználati és könyvtárbemutató óráit egy konkrét mesére, könyvtárhoz köthető karakterre fűzzük fel a kötődés kialakítása és a maradandó élmény megteremtése érdekében.

## Jó könyvtári gyakorlatok, amelyek inspiráltak minket

Az utóbbi években munkatársaink jelentős része kicserélődött, a tapasztalt, nyugdíjba vonuló kollégák helyét lelkes, fiatal csapat vette át. A tapasztalatszerzés egyik lehetséges módja a különböző könyvtártípusokban tett könyvtárszakmai látogatások, illetve a belső továbbképzés, amelynek során kollégáink saját élményeiket oszthatják meg egymással. Így kerültek látóterünkbe jó könyvtári gyakorlatok, mint például:

- a pécsi Csorba Győző Megyei Könyvtár *Olvasásra születtem!*<sup>6</sup> (0-3 éves korig), *Ohass nekem!*<sup>6</sup> (3-6 éves korig) A *Körbi/rodalom téged vár* címmel megjelenő ismeretterjesztő és könyvajánló kiadványai;
- a sepsiszentgyörgyi Bod Péter Megyei Könyvtár *Könyvkelengye programja*<sup>7</sup> és *Könyvkalauz kicsinek és nagyoknak* című kiadványa<sup>8</sup>;
- a győri Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár Szabó T. Anna tollából megjelent *Holló Lali* című kiadványa, amely könyvtári környezetben játszódó verses mesekönyv<sup>9</sup>;
- valamint az Óbudai Platán Könyvtár gyermekrészlegének Sün Tóbiás kabalafigurája<sup>10</sup>.

## Saját kiadványunkról

Az előzmények ismeretében és a jó könyvtári gyakorlatokat látva, egy módszertani sorozat terve fogalmazódott meg bennünk. Külön kívánjuk megszólítani a kisbaba, az óvodás, a kisiskolás, az iskolás, az aktív és a nyugdíjas használóinkat. A korcsoportokra szabott kiadványok fő része egy rövid könyvtárismertető és az adott korosztálynak ajánlható, áttekinthető mennyiségű könyvajánló, amelyet felvezet egy-egy könyvtári környezetben játszódó mese vagy történet. A füzeteket az olvasóvá nevelés egyik eszközének tekintjük, amely jó kiindulópont a könyvtárhasználati tudnivalók megismertetéséhez és megszerettetéséhez. A tervezett sorozat első kötete a 2015 decemberében *Mi a szűs?*

címmel megjelent szakmai kiadvány, amely az óvodás korosztálynak és az őket körülvevő felnőtteknek szól.

## A könyvajánló

Mint arról korábban már írtunk, a Pest Megyei Könyvtár az elmúlt években különböző szempontok mentén állított össze olvasmánylistákat a különböző korosztályok számára, mivel a hozzánk betérő gyermekek és szüleik részéről naponta fogalmazódik meg igény az ajánlások iránt. Emiatt döntöttünk úgy, hogy a mesén túl könyvajánlót is elhelyezünk kiadványunkban. Az ajánló rész készítésekor arra törekedtünk, hogy áttekinthető mennyiségű könyvet kínáljunk és változatos formában, amely könyvajánló elkülönített része a kiadványnak, és a későbbi kiadások alkalmával aktualizálható, frissíthető lesz.

A könyvajánló a Pest megyei igényekhez igazodik, vagyis azt a kölcsönzési és top statisztikák, a könyvtárközi kérések, a KSZR könyvtárainkból érkező beszerzési javaslatok figyelembevételével állítottuk össze. Ugyanakkor elsődleges szempontunk volt, hogy csak minőségi irodalmat ajánljunk. Klasszikusok és kortárs művek is belekerültek, igyekeztünk olyan könyvekre is ráirányítani a figyelmet, amelyek talán kevésbé ismertek, mégis értéket képviselnek. Célunk volt, hogy egy helyi igényekhez igazodó, frissíthető alaplista jöjjön létre.

## A mese

Fontosnak tartottuk, hogy olyan helyi, azaz Szentendrén élő és korábbi gyermek-könyves alkotásaik miatt országosan is ismert szerzők, mint Vadadi Adrienn meséíró és Igor Lazin illusztrátor alkossák meg a történetet, akik rendszeres használói a Pest Megyei Könyvtár felnőtt és gyermekkönyvtárának. A kiadvány könyvtárszakmai szempontjait mi magunk közvetítettük az alkotók számára. A mese csomópontjait a könyvtárosok jelölték ki, a szerzők saját tapasztalataikat, meglátásaikat, fantáziájukat is beleszöve találták ki és rajzolták meg a történetet. A szövegben és az illusztrációban visszaköszönnek azok a terek, amelyek a gyermekkönyvtárunkra jellemzőek, és azok a szolgáltatások, amelyek a leginkább kedveltek az olvasók körében.

A mesében pozitív mintákat is szeretnénk volna közvetíteni: egyrészt az olvasást, másrészt a családot, a minőségi együtt töltött időt illetően. A mese elsősorban nagycsoportos óvodásokhoz szól, s ezen nem kívántunk változtatni, ezért inkább tervbe vettük egy lapozgató, pár mondatos verzió elkészítését a kisebbek részére.

## A megvalósításról

*A pályázat.* 2015 tavaszán jelent meg a felhívás a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma részéről szakmai, módszertani kiadványok előkészítésére, megjelentetésére, amelyen a Pest Megyei Könyvtár sikerrel indult. A pályázathoz két szakmai ajánló véleményére is szükségünk volt. Nagy örömünkre Nagy Attila olvasáskutató és Gombos Péter, a Magyar Olvasástársaság elnöke láttak fantáziát terveinkben. A pályázat lehetővé tette, hogy a kétezer példányban megjelent kiadványt a megye könyvtárai számára ingyenesen tudjuk biztosítani, és két évig könyvtárunk honlapjáról ([www.pmk.hu](http://www.pmk.hu)) korlátozás nélkül, térítésmentesen elérhető legyen bárki számára.

*Amire az elején nem gondoltunk.* A közel egyéves projekt alatt természetesen adódtak olyan helyzetek vagy lehetőségek, amelyekre az elején nem gondoltunk. Ezek magukban hordozták a megtorpanás vagy a projekt újabb szintre való emelkedésének lehetőségét is. Nézzük, melyek voltak ezek!

Nagyon fontos volt az ütemterv gondos megtervezése, szoros betartása és betartatása. Tapasztalataink szerint elegendő időt kell szánni az egyeztetésekre, ezt nem szabad megspórolni. A szerződéskötéseknél célszerű a pontos megfogalmazás. Érdekes a későbbi lehetőségekre is gondolva a folytatás esélyét is beleszőni. Szerencsésnek bizonyult, hogy a szerzők kiválasztásánál könyvtárunkat rendszeresen látogató, azt jól ismerő alkotók személyében gondolkodtunk, így a folyamatos visszajelzés, a biztatás és az intenzív kapcsolattartás biztosított volt.

A Szösz karakter megalkotásának híre kiadói körökbe is eljutott, és ezzel kapcsolatosan megkeresés is érkezett hozzánk. El kellett döntenünk, hogy beleviszünk-e bármilyen üzleti vonulatot a folytatásba. Mivel könyvtárunk nem könyvet, hanem szakmai kiadványt tervezett, egyelőre a kiadótól független megvalósítás mellett döntöttünk. Szerencsére erről szerzőinket is sikerült meggyőznünk, a folytatásban ezt a vonulatot kívánjuk képviselni.

A tervezett 20 oldalból 24 oldal lett, ami többletköltséggel járt. Erre érdemes volt tartalmakat biztosítani, így a kiadványba belekerülhetett az összes elkészült illusztráció, sem a mesét, sem a könyvajánlót nem kellett rövidebbre vennünk. A könyvtárhasználók kérésére elhelyeztünk egy jegyzetelésre alkalmas oldalt is, amelynek jelentőségére a tervezésnél nem gondoltunk. A kiadvány legnagyobb hozama, hogy nemcsak egy könyvtárról szóló mese, hanem egy könyvtári karakter/kabala is született Szösz, a kis könyvmoly személyében. Valamint a könyvhöz elkészült egy gyermekfoglalkozás, amelyet az alkotók Vadadi Adrienn és Igor Lazin tartanak nagy sikerrel<sup>11</sup>. A szerzők és kollégáink együttgondolkodásának eredményeként jött létre a könyvtári felolvasáshoz, meséléshez kapcsolható kézműves-foglalkozás és annak leírása. Ez egy fotókkal illusztrált, a figura megalkotását lépésről lépésre bemutató tájékoztató, amely honlapunkról letölthető<sup>12</sup>. E két tevékenység – a szöveggel való találkozás és az alkotás – összekapcsolását azért tartjuk különösen fontosnak, mert a gyerekek számára mindig élmény, ha ezek együttesen vannak jelen egy gyerekkönyvtári foglalkozáson. A kistélepüléseken a KSZR-es szolgáltatás keretében zajló rendezvényeknél tapasztaljuk, hogy mindig világossá kell tennünk, mi a különbség a művelődési ház és a könyvtár között. Mert ha könyvtári környezetben tartunk kézműves foglalkozást, annak minden esetben kell könyves, könyvtári vonatkozásának lennie.

*További terveink.* A kiadvány elsősorban a könyvtárunkba ellátogató, a könyvtárhasználati órákon szervezeten részt vevő óvodás csoportokhoz jut el. Nem titkolt reményünk, hogy általuk olyan szülőket, nagyszülőket is el tudunk érni, akiknek eddig valamilyen okból nem került látókörébe a könyvtár és a könyvtárhasználat.

A kiadványt nemcsak Szentendrén, hanem Pest megye kisebb és nagyobb könyvtáraiban kívánjuk terjeszteni. A jelenlegi példányszám mellett bemutató jelleggel elkerülhet minden Pest megyei könyvtárba, az érdeklődésnek megfelelően a későbbi utánnomás lehetőségével. A kiadványt alkalmasnak tartjuk országos szintű könyvtári szóróanyagként történő terjesztésre, mivel a megjelenés óta folyamatosan érkeznek pozitív visszajelzések, megkeresések ezzel kapcsolatosan.

Vadadi Adrienn olyan mesehősöket teremtett a könyvmoly családdal, amely mindenképp továbbgondolásra méltó. Igor Lazin az ötlet nyomán olyan karaktert alkotott, amely

akár a Pest Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárának kabalafigurájaként is jól funkcionálhat. Megjelenhet a polcokon, szóróanyagokon, plakátokon, de könyvtárhasználati órán, akár báb formájában is. Felfűzhető rá a kiadványsorozat többi eleme is – a csecsemőkortól egészen az általános iskolás korig. 2016-os terveink között szerepel egy lapozgató kisbabák részére, valamint az olvasni már tudó kisdíákoknak szóló könyvajánló füzet kiadása.

A *Mi a Szösz?*-szel reményeink szerint olyan kiadvány született, amely felkerül a könyvespolcra az otthoni könyvek közé, amelyet azután többször is elővesznek és örömmel forgatnak szülők, nagyszülők és óvodások, de még a könyvtárosok is. Hisszük, hogy fontos a családi – szülői, nagyszülői – és a könyvtárosi minta, a rendszeres (fel)olvasás, és elengedhetetlen a történettel való napi szintű találkozás.

Köszönet illeti elsősorban a Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiumát, hogy látott fantáziát ötletünkben, és támogatta a megvalósítást. Örülünk neki, hogy Vadadi Adrienn és Igor Lazin személyében együttgondolkodásra kész alkotókat találtunk. És semmiképp nem feledkezhetünk meg Nincsevics Kláráról és Werner Ákosról, a könyvtár korábbi és jelenlegi vezetőjéről, valamint kollégáinkról, akik számos ponton segítettek a munkát. Gyermekkönyvtárosaink, Fucskár Erika és Bors Anikó pedig szakmai hozzáértésükkel, tudásukkal segítettek e kiadvány létrejöttét.

## JEGYZETEK

1. Gereben Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében. Bp. OSZK, 1998. <http://mek.oszk.hu/01700/01742/01742.pdf>
2. Greg Brooks: A családi írás- és olvasásfejlesztés szerepe Európában és Európán kívül. = Könyvtári Figyelő. 2010. 3. sz. 467-474.p. <http://ki.oszk.hu/kf/2010/10/a-csaladi-iras-es-olvasasfejlesztes-szerepe-europaban-es-europan-kivul-a-temaval-kapcsolatos-kutatasok-attekintese/>
3. Larsson, Maria: A gyermekek könyvtári ellátása Svédországban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2010. 11. sz. 47-54. p. <http://ki.oszk.hu/3k/2011/07/a-gyermekek-konyvtari-ellatasa-svedorszagban/>
4. Péterfi Rita: Szülői értekezlet az olvasásról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2015. 4. sz. 32-37.p. <http://ki.oszk.hu/3k/2015/09/szuloi-ertekezlet-az-olvasasrol/>
5. [http://www.csgyk.hu/wp-content/uploads/2015/06/Olvasasra\\_szuletem-ismerett\\_erjeszt%C5%91-%C3%A9s-k%C3%B6nyvaj%C3%A1nl%C3%B3.compressed.pdf](http://www.csgyk.hu/wp-content/uploads/2015/06/Olvasasra_szuletem-ismerett_erjeszt%C5%91-%C3%A9s-k%C3%B6nyvaj%C3%A1nl%C3%B3.compressed.pdf)
6. <http://www.csgyk.hu/wp-content/uploads/2015/06/Olvas-nekem-.compressed.pdf>
7. [http://www.kmkt.ro/article/66\\_la\\_drum\\_cu\\_lectura/](http://www.kmkt.ro/article/66_la_drum_cu_lectura/)
8. [http://www.kmkt.ro/\\_afm/uploded/Csatolt%20fajlok/konyvkelengye-fuzet-magyar-atnevezve-dok](http://www.kmkt.ro/_afm/uploded/Csatolt%20fajlok/konyvkelengye-fuzet-magyar-atnevezve-dok)
9. <http://mek.oszk.hu/09200/09284/09284.pdf>
10. <http://www.platankonyvtar.hu/modul/gyerek/gyerek.php?fiok=1>
11. Kisfilm a *Mi a szösz?* című könyvtári gyermekfoglalkozásról: <https://www.youtube.com/watch?v=C0Xj18ISKV0>
12. Segédlet a *Mi a szösz?* című kézműves gyermekfoglalkozáshoz. [http://www.pmk.hu/sites/default/files/u17/igy\\_keszul\\_a\\_szosz.jpg](http://www.pmk.hu/sites/default/files/u17/igy_keszul_a_szosz.jpg)

Csombor Erzsébet

## Előadássorozat a történelmi regényről

Az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár igazi közösségi térré formálódott az elmúlt években. Klasszikus könyvtári feladatai mellett hosszú ideje szervezi a *Könyvtári beszélgetések* és a *Köztiünk élnek* sorozatokat. A *Könyvtári beszélgetések* sorozatban a magyar kultúra, tudomány, vallás, sport az országban is ismert, jelentős személyiségeit hívja meg a könyvtár. A meghívás apropója gyakran az illető személy könyve, így a rendezvény könyvbemutató szerepet is betölt. A könyvtár *Köztiünk élnek* sorozatában olyan embereket szólaltat meg a moderátor, akik Esztergomban, Esztergomért élnek, akikre büszkék vagyunk. Új kezdeményezésként csatlakozik a korábbiakhoz a 2016. április 13-án indított előadássorozat, amelyet a könyvtár a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karával közösen szervezett. A három egymást követő alkalommal tartott előadásokat Botos Máté történész és Kőszeghy Miklós történész, tanszékvezető egyetemi docens tartotta. A *történelmi regény* címmel, mégpedig három nagy témakörben: ókor, középkor, újkor.

**Az első foglalkozás** az ókor történetével foglalkozó klasszikus és népszerű történelmi regényekről szól.

A bevezetőben Botos Máté elmondta, hogy középiskolai tanárként kezdte a pályafutását, ahol kereste azokat a módszereket, amelyekkel a gyerekek érdeklődését fel lehet kelteni a történelem iránt. Ennek többféle módja van, de a gyakorlat azt igazolta, hogy a történelmi regényekkel a történelmet átélhetővé lehet tenni, és a tanulók is jobban élvezik, jobban megértik a régmúlt korok történéseit. Sőt, a történelem iránt érdeklődők is többet tanulnak meg ily módon, ugyanis a regények ismeretet, tudást közvetítenek olvasmányos formában. A történelmi regények nevelő, szórakoztató és információkat közvetítő könyvek. Valóban megtörtént eseményeket dolgoznak fel, ahol az esetlegesen előforduló történelmi hiányokat a szerző fantáziája tölti ki, és ettől a történet, ha nem is hitelesebb, de érdekesebb lesz. Igaz, mint minden műfajban, változó a kínálat – vannak színvonalasabb, vannak gyengébb művek is.

A történelmi regény a definíció szerint olyan regénytípus, amely jelentős történelmi eseményt dolgoz fel, a hitelesség azonban csak részben valósul meg, mert a valóságos történelmi személyek és események mellett fiktív szereplők és situációk is helyet kapnak



a műben. Az igazán jó történelmi regény még a történészek munkáját is segíti. Az írások értelmezése sokféle lehet, attól függően, hogy ki és milyen időszakban olvassa.

Az előadók az előadásokhoz kapcsolódó irodalomjegyzéket állítottak össze, amelyen megkülönböztették a klasszikus és népszerű irodalmat. Ugyanakkor tény, hogy ez a felosztás meglehetősen szubjektív.

Az ókor keretében először az Egyiptommal foglalkozó művekről esett szó. A csodás és titokzatos óegyiptomi világ a XVIII. századtól kezdte foglalkoztatni az európaiakat, amikor Napóleon egyiptomi expedíciója során ráakadtak a rosette-i kőre. Ettől számíthatjuk a rendszeres kutatást és a népszerűsítő munkák megjelenését is. A korral foglalkozó egyik fontos könyv Boleslaw Prus lengyel író *A fáraó* című regénye, amely először 1895-ben jelent meg. A főszereplő fáraó valójában nem létezett, több ismert fáraó alakjából teremtette meg az író. Az ifjú uralkodó az országát nagyra akarja tenni, miközben gondja van az elnyomott parasztságra is. Az eltérő érdekek miatt elkerülhetetlen az összeütközés a világi hatalmat is megszerezni vágyó papsággal, ami a fáraó halálához vezet. A fordulatos, lebilincselő történetvezetéshez korhű társadalmi háttér járul, amelyben megjelennek az egymásnak feszülő érdekek, miközben megismerhetjük a hétköznapokat, az ország valását és kultúráját. Ugyanakkor van a könyvnek egy másik fontos üzenete is: a lengyelek fogalmazzák meg saját viszonyukat a hatalomhoz. Lengyelország 1795-ös felosztásával a lengyel területek három nagyhatalom, a cári Oroszország, Poroszország és a Monarchia fennhatósága alá kerültek. A XIX. század folyamán újra és újra fellobbanó felkelések az orosz cár hatalma ellen a jobbagyság felszabadításának kérdését is felvetették.

A magyar olvasó számára a hatalomhoz való viszony a magyar forradalmakat (1848/49, 1956) rendre leverő oroszokkal azonosítható a regény kapcsán.

A méltán népszerű finn író, Mika Waltari *Szinuhe, az egyiptomi* című regénye 1945-ben jelent meg. Szinuhe történetének egy példányát a XVIII. dinasztia idejéből származó sírban találták meg egy magángyűjtemény darabjaként. A regényben a főszereplő Szinuhe, a thébai orvos, később a fáraó barátja meséli el fordulatokban gazdag életét. Történeti révén bepillantathatunk Théba, Babilon, Kréta mindennapjaiba, a korabeli társadalom életébe, hiedelemvilágába. A főszereplő elveszíti szeretteit, de a humanizmusa megmarad, ami segíti őt abban, hogy továbbra is az igazság mellé álljon. Az író a regény megírása előtt alapos kutatómunkát végzett, így könyve hitelesnek tekinthető történelmi szempontból is, bár kétségtelen, hogy az újabb kutatási eredmények helyenként módosíthatják a korábbi ismereteket. Késérő könyv, és a mi korunkhoz szól leginkább. Alapos és hiteles társadalom- és korrajza túlmutat a történelmi ismeretterjesztésen.

A népszerű irodalomhoz sorolt könyvek közül Paul C. Doherty angol írónak, aki az Oxfordi Egyetemen végzett történész, az ókori Egyiptomban játszódó krimijeit említették az előadók. Idetartoznak az Amerotke-sorozat könyvei és a Mahu-trilógia.

Érdekes, hogy az egyiptomi és a római környezetben játszódó történelmi regényekhez képest a görögökről szóló művek a világirodalomban kevésbé jelentősek. Említésre méltó Sütő András *A szuzai menyegző* című könyve, amely Nagy Sándor korába kalauzolja az olvasót. Sándor Perzsia meghódítása után a hatalmas birodalom egységesítése érdekében elrendeli, hogy egyszerre tízezer makedón harcos kössön házasságot perzsa nőkkel. A témaválasztás nem véletlen. Az asszimiláció és az államhatalomhoz való viszony az erdélyi magyarság egyik leglényegesebb problémája, hiszen a vegyes házasság az asszimiláció legjobb eszköze.

Ismertették még Christian Cameron Türranosz sorozatát, amely Nagy Sándor korába, illetve a hellenisztikus korba viszi el az olvasót. Sándor halála után a birodalom különböző részeiért folyik a harc a tábornokai között. Hegedűs Géza *A milétoszi hajós* című könyve fikció, de átélhetővé teszi a görög világot, és értéket közvetít kalandos formában.

A római világról is számos feldolgozás született. Az előadók Robert Graves *Én, Claudius*, és *Claudius, az isten* című regényeit ismertették. Az angol író, a klasszikus ókor szerelmese 1934-ben írta az *Én, Claudius* című regényét. Azóta világszerte nemzedékek tanulták belőle a római történelmet. „Graves egy tudós alaposságával jegyezte le a római történetírók – elsősorban a császári életrajzíró Suetonius munkáit, és bízható források felhasználásával írta meg Claudius császár fiktív önéletrajzát.” Claudius egyes szám első személyben, lebilincselő stílusban meséli el a történéseket. Folytatása, a *Claudius, az isten* az immár császárrá lett főszereplő életét beszéli el. Az író szerint a XX. században kialakult a bizalmatlanság a hatalommal szemben, de a szabadsággal sem tudunk mit kezdeni.

**A második alkalommal** a középkori történeteket feldolgozó művekről esett szó.

Elsőként Bulgakov *Mester és Margarita* című könyvéről beszéltek az előadók. A könyvvel kapcsolatban három megállapítást fogalmazott meg Kőszeghy Miklós: egyrészt a cselekmény a Jézus-történet egyik változata; másrészt a könyv aktuális története a '30-as évek Szovjetuniójában a nagy tisztogatás előtt játszódik; végül pedig a könyvet valójában csak a kelet-európaiak értik és tudják élvezni, mert ebben a közegben éltek.

Általában a középkor kezdetét a kereszténység elterjedéséhez kötik, mert az eszme saját képére formálta át a társadalmat. A könyvben ugyan vannak aktualitások, de mégis igen pontosan ismerteti Jézus életét, megkísértését. Bulgakov vizsgálja áldozatvállalását, összehasonlítja Baál történetével. Érdekes kérdés, vajon honnan volt Bulgakovnak ilyen alapos ismerete az ókor isteneiről és Jézusról Sztálin országában.

Azonban, bár ma már nem kérdés Jézus létezése, a hús-vér emberről szinte semmit nem tudunk. Az evangéliumok a feltámadt Krisztusra emlékeznek. Itt van az a hiány, amit igyekszik kitölteni az irodalom. Bulgakov tehát apokrif.

Ken Follett walesi író televíziós sorozatból is ismert műve a *Katedrális*. Az író ismeri a középkort, lelkesedik érte, így a XX. század végén is vonzóan tudja ábrázolni, azonban, mint anglikánnak, a katolikus egyházzal nincs jó véleménye. A könyv cselekménye fordulatos, pergő, de túlzásba vitte a naturalizmust, különösen a szexizmust, pedig témája szerint az örökkévalóságról ír. A katedrális (más építmény esetében is igaz) építése az anyagi erőforrásoktól és a humán erőforrástól, az építőmester tudásától függött. Ennek kapcsán rövid ismertetést kapott a hallgatóság a katedrálisok és a szabadkőművesség viszonyáról, valamint Észak- és Dél-Európa vagyonosodási szokásainak különbözőségéről, valamint a titokzatos templomos lovagrendről.

A harmadikként Mika Waltari – akinek az előző rendezvényen *Színube* című könyvéről esett szó – *Mikael* című regényét ismerhette meg a hallgatóság. A főhős, Mikael a XVI. században kel útra Turku városából, hogy beutazza Európát. Javíthatatlan idealista, megingathatatlanul hisz az eszményi szépben és a jóban, amelynek keresése oly sok veszedelmes és mulatságos helyzetbe sodorja. Kísérője Antti, az egyszerű, józan, az életet élvező finn paraszt, aki a maga valóságában szemléli a világot, ő leginkább Mikael ellenpontja. Kettejük látásmódján keresztül az író lényegében arra a kérdésre keresi a választ, miért érdemes élni. A könyv folytatása *Mikael Hakím* címmel jelent meg.

**A harmadik előadásra** 2016. április 27-én került sor. A sok mondanivalóhoz a három alkalom kevésnek bizonyult, ezért az újkorral foglalkoztak az előadók. A bevezetőben az előadók a történetírás örökzöld problémáját vázolták fel, miszerint feldolgozható-e a történesek objektíven és a maguk komplexitásában. Mit jelent a manapság oly divatos mikrotörténelem? A sok mikrotörténelemből összeáll-e az egész história? Kinek van inkább igaza, annak, aki átéli, vagy aki kívülről szemléli az eseményeket?

Ismét három könyvet választottak ki az előadók, amelyekből a főhősök életén keresztül ismerhetünk meg különböző túlélési stratégiákat a történelem XX. századi „kulisszái” között.

A professzorok elsőként Jaroslav Hašek *Švejk, egy derék katona kalandjai a világháborúban* című regényével ismertették meg a hallgatóságot. A cseh szerző volt anarchista, 1915-ben lépett be a Monarchia hadseregébe, majd rövid frontszolgálat után megadta magát az oroszoknak. A forradalom után belépett a bolsevik pártba. 1920-ban a párt Csehszlovákiába küldte, de otthon gyanakvással fogadták, ezért visszatért az íráshoz. „*Az 1923-as Švejk a polgárosodás görbe tükré; a kémszemből ellenállása a hülyeség, amivel szemben a polgári társadalom tehetetlen*”. Ugyanakkor az olvasónak gyakran támad az a gondolata, hogy valójában a Švejket körülvevő világ bornírtága mellett igazából a főhős normális. A švejkizmus egyet jelent: sodródni az eseményekkel, mert jobb túlélni, mint elpusztulni. Kétségtelen, a XX. századi cseh történelem sikere azt sugallja, hogy bevált ez a túlélési taktika.

Borisz Leonyidovics Paszternak: *Zsivago doktor* című Nobel-díjas regénye 1903-tól a II. világháború végéig mutatja be Oroszország történelmét. Az 1948-1955 között keletkezett mű először Olaszországban jelent meg. Miután a szerzőnek ítelték az irodalmi Nobel-díjat, komoly támadások érték, sőt, válaszául elé állították, hogy csak abban az esetben maradhat otthon, ha lemond a díjról. Az író a hazáját választotta, ahol pedig nem volt könnyű az élete, belső emigrációba vonult. A regény nagy ívű tabló arról, hogy Oroszország Lenin bolsevik puccsa után kilépett a háborúból, majd sikerült a szovjet rendszert stabilizálni. Ebben a rendszerben az osztálykülönbségek jelentik a választóvonalat, a személy élete semmit nem ér. Az egyéni érdekeket messze megelőzi a közösség érdeke. Ebben a világban keresi helyét a főhős. Fordulatos élete sokféle emberrel hozza össze, de mindig jó érzékkel tud különbséget tenni jó és rossz között. Szovjetellenes regénynek minősítették, így Magyarországon sem jelent meg a szocializmus időszakában.

A zsidó származású amerikai író, Joseph Heller Brooklynban született. A II. világháborúban a légierőnél bombázótisztként szolgált az olasz fronton. Ebből az élményből született leghíresebb regénye *A 22-es csapdája*, ez a szatirikus történelmi regény. Főhőse John Yossarian (asszír név) bombázótiszt fiktív személy, aki Švejkhez hasonlóan próbálja túlélni a II. világháborút. Az európai civilizációban a világ fehér és fekete. Mái élő narratíva a jó és rossz küzdelme, amely megjelenik a történelmi események ábrázolásában is. Pedig a valóság ennél jóval összetettebb. Persze vannak kivételes művek, amelyek sorába tartozik pl. a *Kelley hősei* című film és Heller regénye is. *A 22-es csapdája*, olyan katonai szabály, amely megakadályozza, hogy a személyzet elkerülje a bevetést. Önmagába forduló logikai folyamat, amelyből a személy nem tud győztesen kikerülni. A következtetés: egy örült rendszerben csak egy örültnek van esélye a túlélésre. Márpedig Yossarian élni, túlélni akar. Mindenki ellenségnek számít, aki veszélyezteti az életét, így a felettségi is.

A történelmet sokan sokféleképpen írják le. Más a személyes érintettség, befolyásolhatja a politikai elvárás, az író szubjektív érzelme, meggyőződése, esetleg kívülállása.

Egyetlen Valaki azonban bizonyára átlátja és érti a nagy egészet, ő azonban nem ember. Ő a Történelem Ura – zárták a sorozat utolsó előadását az előadók.

A *Nyitott Egyetem* tavaszi előadássorozata lezárult, ám igény esetén ősszel folytatódhat a rendezvény, mégpedig a hallgatók által kért tematikával. Nagyon sok könyvre nem kerülhetett sor, de a műveket tartalmazó táblázat megtalálható a városi könyvtár honlapján, és kölcsönözhető a könyvtárból.

Dátum	A kurzus előadásai	Klasszikus irodalom	Népszerű irodalom
április 13	Az ókori világ	Boleslaw Prus: A fáraó Mika Waltari: Színuhe	Paul Doherty (Amerotke-történetek) Paul Doherty: Gonosz árny nyugat felől Christian Jacq: Ramszesz I-V. Wilbur Smith: A folyó Istene (Táita-sorozat)
		Sütő András: Szuzai menyegző Aleksander Krawczuk: Heten Théba ellen Seamus Heaney: Burial at Thebes Homérosz: Íliász	Lindsay Clarke: Trója Lindsay Clarke: Visszatérés Trójából Colleen McCoullough: Trója éneke Christian Cameron: Türrannosz-sorozat Hegedüs Géza: A milétoszi hajós
		Robert Graves: Én, Claudius Robert Graves: Claudius, az isten Spiró György: Fogság	Steven Saylor : Gordianus-történetek Harry Sidebottom: Róma harcosa sorozat Simon Scarrow: A sas-történetek, I-IX Conn Iggulden: Iulius Caesar-sorozat Colleen McCoullough: Róma első asszonya
		Móra Ferenc: Aranykorszak Henryk Sienkiewicz: Quo vadis Mika Waltari: Az emberség ellenségei Mihail Bulgakov: A Mester és Margarita	Edward Bulwer-Lytton: Pompeii utolsó napjai Révay József: Raevius ezredes utazása William Dietrich: Hadrianus fala Gárdonyi Géza: A láthatatlan ember

Dátum	A kurzus előadásai	Klasszikus irodalom	Népszerű irodalom
április 20	<b>A középkor és a koraujkor</b>	Kodolányi János: A vas fia Mika Waltari: Mikael Mika Waltari: Mikael Hakim Mika Waltari: Jóannész Angelosz Mika Waltari: Jóannész Angelosz ifjúsága Passuth László: A bíborban született	Ken Follett: A katedrális Conn Iggulden: A hódító I-V. (Dzsingisz és utódai) Bernard Cornwell: A fekete lovas (Hooktoni Thomas) Tim Severin: Vikingek I-III. Richard Low: Felesküdtöttek I-V. Umberto Eco: A rózsza neve Noah Gordon: Az orvosdoktor Hunyady József: A fekete lovag Robert Merle: Francia história (Pierre de Siorac) Hegedüs Géza: Bordélyház Bizáncban
		Charles de Coster: Thyl Ulenspiegel Móricz Zsigmond: Erdély Jean Racine: Athalie	Wilbur Smith: A sólyom röpte James Clavell: A sógun Michael Crichton: Kalózvizeken Tracy Chevalier: Lány gyöngyfülbevalóval Frances Sherwood: Szomorú éjszaka
április 27	<b>Újkor és legújabb kor</b>	Stefan Zweig: Marie Antoinette Lev Tolsztoj: Háború és béke Spiró György: Az ikszek	Kenneth Roberts: Északnyugati átjáró Bernard Cornwell: Sharpe-sorozat Simon Scarrow: Ifjonti vér. Wellington és Napóleon Simon Scarrow: A tábornokok. James Clavell: Tajpan Benedek István: Párizsi szalonok
		Thomas Mann: A Buddenbrook-ház Wladyslaw Reymont: Parasztok John Galsworthy: A Forsythe-saga Borisz Paszternak: Zsivago doktor	Ken Follett: Évszázad-trilógia Wilbur Smith: Ballantyne-saga I-III. Wilbur Mith: Courtney-saga I-III. James Clavell: A nemes ház Jeffrey Archer: A párbaj

Mindhárom előadás, (pontosabban beszélgetés) megtekinthető a NIIF Videotoriumában is! (Ha nem lennénk biztosak abban, pontosan mi is az: Videotorium a köz- és felsőoktatás, kutatás szereplői számára létrehozott videó/audió megosztó portál, amely helyet és professzionális megjelenési formát biztosít a felsőoktatási intézményekben, kutatóintézetekben és közgyűjteményekben készített videó-tartalmak számára. 2010 júniusában indult.)

Pogányiné Rózsa Gabriella

## A hazai könyvtáros tanfolyamok vázlatos története a régi századfordulótól a Rákosi-korszakig

Jelen dolgozat a Rákosi-korszak magyarországi könyvtárügyét feldolgozó és a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*ban Sonnevend Péternek, a kutatócsoport összehívójának és összehatójának megjelent írásában meghirdetett projekt<sup>1</sup> része, egy nagy kutatás egyik témakörének feldolgozása. A könyvtáros képzés történetének átfogó feldolgozása a rendelkezésre álló, még csak töredékeiben feltárt levéltári források hatalmas mennyisége miatt szétfe-szíti egyetlen – folyóiratban közölhető méretű – tanulmány terjedelmi kereteit, így ez a dolgozat csak a tanfolyamok históriáját mutatja be, a felsőoktatási könyvtár szakos képzés megteremtésének, ki- és átalakulásának eseményeiről ezen írás testvér-párja tudósít.<sup>2</sup>

Magyarországon első ízben az 1897-ben megszervezett Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa (MKOT) indított tanfolyamot 1898. július 4-e és 23-a között, amely mindössze 16 (naponta ½ 10-től ½ 1-ig tartó előadás és szemináriumi) foglalkozás keretében közvetítette a kétféle közgyűjteményben, intézménytípusban alkalmazandó könyvtárosi és levéltárosi ismeretek alapjait, mindösszesen 15 tanár, múzeumi őr, valamint már könyvtárosként működő férfiú számára. A *Magyar Könyvszemle* első ízben 1903-ban írt arról, hogy külföldön nők is részt vehetnek a könyvtári tanfolyamokon<sup>3</sup>; hazánkban az első hallgatónő – a folyóirat adatközlése szerint – a Főfelügyelőség hetedik, utolsó<sup>4</sup> tanfolyamán vett részt Puhala Anna kassai és Gaszner Józsefné alsókubini kolleginák szemé-lyében 1913-ban<sup>5</sup>. De visszatérve az első képzésre, a folyóirat beszámolója közzétette a képzés tematikáját, a tanfolyam tartalmi súlypontjait:

- a paleográfia (írástörténet, az írásra használt anyagok, diplomatika, szakirodalmi források),
- a könyvismerettan (bibliológia, könyvtár-, könyv- és nyomdászattörténet),
- a könyvtártan (bibliotheconomia, könyvtári munkafolyamatok, szakrendek, külön-féle dokumentumtípusok kezelése, kölcsönzés) és
- a bibliográfia (katalogizálás, bibliográfiák készítése) adta.<sup>6</sup>

A kurzus láthatóan – Magyarország tradicionális politikai, kulturális kötődésének megfelelően – inkább a Dziatzko-féle képzésre és a Michael Denis-féle Bücherkundéra (*Einleitung in die Bücherkunde*. Wien, 1777) hajaz<sup>7</sup>, arányaiban a történetiség dominál a gyakorlati ismeretekkel szemben. A háromhetes képzés 12 napja a levéltári, illetve történeti stúdiumoknak szentelődött, csak hat foglalkozás témája volt a könyvtári teendők ismertetése. Az MKOT 1904-es, negyedik kurzusának programja már gyakorlatiasabb képzést adott: a tágan értelmezett paleográfiai tárgyakat követően a 30 könyvtári órát a nemzeti könyvtár neves munkatársai, Esztegar László és Varjú Elemér tartották.<sup>8</sup> A következő tanfolyamon pedig a 16 levéltári órát a három könyvtári téma 12-12 tanórája követte Ferenczi Zoltán, Varjú Elemér és Gulyás Pál előadásában.<sup>9</sup>

A *Magyar Könyvszemle* 1899-es évfolyamában Fraknoi Vilmos, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelője tett közzé javaslatot a vidéki közgyűjtemények fejlesztése ügyében. A fejlett könyvtári rendszer előfeltételeiként a tervezet „szakképzett és más hivatalos állásban el nem foglalt legalább egy tisztviselő”-t nevez meg a „törvényhatóságok székhelyei”-n és „az egyes vidékek szellemi központját képező nagyobb városok”-ban kialakítandó nyilvános könyvtárakban. A könyvtárügy kibontakozása érdekében pedig további tanfolyamok szervezése mellett foglalt állást, sőt „az iskolaév alatt [a] tanárjelöltek számára rendezendő tanfolyamokat czélszerűnek látszik szerves kapcsolatba hozni a középiskolai tanárképzéssel [...], hogy a tanároknak legalább egy része a könyvtártudományban elméleti és gyakorlati jártassággal bírjon”<sup>10</sup>.

Az 1900-ban megrendezett második tanfolyamról készített és publikált beszámoló a kurzus hozadékai között külön kiemeli az akkori 18 résztvevő között szövéződött személyes ismeretséget, amely rendszerszervező eszközként, potenciálként a könyvtárak együttműködéseit, az intézményekben alkalmazott módszerek egységesülését szintúgy elősegíti<sup>11</sup>. Ugyanez a gondolat jelenik meg a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének 1901. január 10-ei ülésén elfogadott új szabályzatában: „Az orsz. főfelügyelőség szervezésének főcélja (...) hogy a (...) gyűjtemények között (...) minél szorosabb összeköttetés létesüljön s az ország különböző részeiben elszórt közgyűjtemények anyaga a nemzeti tudomány és művészet közös kincsévé s a nemzeti művelődés egységes forrásává legyen”, ezen cél megvalósításának egyik alapjaként – a 7. § f) pontjában foglaltak szerint – „a múzeumok és könyvtárak tisztviselőinek kiképzésére és szakszerű képzettségük gyarapítására szaktanfolyamokat rendez”. Ezzel összefüggésben a könyvtárak állami dotálásának előfeltételeként megfogalmazódott a „kellő szakképzettséggel bíró és lehetőleg rendszeres javadalmazással ellátott tisztviselők” alkalmazása<sup>12</sup>.

Az MKOF és MKOT 1912-ben emlékiratot nyújtott be a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a könyvtárügy fejlesztése érdekében, ebben többek között a fővárosban rendszeres könyvtári tanfolyamok megrendezését sürgetik a tanárjelöltek és az Eötvös-kollégisták számára a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó nagyobb könyvtárak káderutánpótlására; a népkönyvtári munkatársakat pedig a tanítóképzők diákjainak kötelező kurzusban történő képzésével kívánták felkészíteni, akik megfelelő tankönyv segítségével saját tanítványaikat szintén be tudják majd tanítani e munkára.<sup>13</sup> Ez mai fogalmainkkal a könyvtárhasználati ismeretek integrálását jelenti az alapfokú iskolák tantervébe, illetve annak előfeltételeként könyvtárpedagógiai kurzusok beépítését a tanítóképzés hálótervébe.

Gulyás Pál, a könyvtártudomány második hazai professzora a *Könyvtári problémák* című írásának első fejezeteként<sup>14</sup> tárgyalta a könyvtárosok képzését – jelezve ezzel, hogy „azon problémák sorában, melyek a hazai könyvtárügy terén akár a tudományos kutatás, akár a nemzeti közművelődés érdekében megoldásra várnak, természetesen első helyet foglal el a könyvtárosképzés

kérdése”. Gulyás elképzelése szerint „*oly és annyi speciális ágazat életbeléptetését kell kívánatosnak tartanunk, ahány könyvtártípus tényleg van*” – vagyis a könyvtári rendszer egyes elemeinek képzés- és készségbeli elvárásait, szakismeretbeli követelményeit kell a szakképzési és szakmai vizsgarendszer kialakításánál figyelembe venni. A tudományos és nagykönyvtárak leendő munkatársai felkészítése számára a budapesti egyetemen javasolja szervezeti-ileg önálló könyvtártani tanszék megszervezését; „*tudományos könyvtári pályára s így könyvtári szakvizsgára csupán az bocsátható, aki egyetemet végzett és doktorátust, illetve olyan tárgykörökönél, amelyekből doktorátus ez idő szerint nem tehető, a doktorátussal egyértékű főiskolai vizsgát tett*”. A nyelv- vagy történelem szakos tanárjelöltek számára elrendelné a minimum egy év könyvtártani és kézírattani stúdiumok elvégzését az iskolai könyvtárak szakszerű kezelése érdekében; ezen felül a szerző szakmailag indokoltnak tartja a nagy közművelődési könyvtárak saját tanfolyamait – ahogyan például a Fővárosi Könyvtárban ez Gulyás idejében már bevett gyakorlat volt –, de mindenképpen országosan, központilag meghatározott szakvizsga bevezetését javasolja. Mindamellett MKOF feladatául rendeli a nagykönyvtárak (leendő) könyvtárnokai részére kurzusok megszervezését, illetve a gyakorlatok elvégzésére mintakönyvtár felállítását indítványozza, és éppígy fontosnak tartja a jelöltek nyelvi képzését. Meggyőződése szerint a népkönyvtárak kezelői számára szintén nélkülözhetetlen a legfontosabb praktikus ismeretek átadása – eleinte központilag szervezett képzés formájában, később pedig a nagyobb közművelődési könyvtárak vezetői decentralizáltan, saját régiójukban tarthatnak kurzusokat. Ahogyan a későbbiekben látható lesz, ez a modell visszaköszönt az Országos Könyvtári Központ elképzeléseiben.<sup>15</sup>

A tanulmány hangsúlyozta a népiskolai könyvgyűjtemények stratégiai jelentőségét, hiszen a felnövekvő generáció először itt találkozik a könyvtárral, így nagyobb hatáskört szán a kormány által korábban már életre hívott Népiskolai Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottságnak: első lépésként a grémiumba könyvtári szakember delegálását nevezi meg.

Gulyás Pál tehát 1917-ben már megfogalmazta javaslatait a szakképzéssel kapcsolatban, a történelem azonban közbeszólt, mindazonáltal az 1919-es tanácsköztársaság sem mehetett el szó nélkül e szorongató probléma mellett: a Közoktatásügyi Népbizottság 87745/III. b. számú rendeletében 1919. április 24-én Fogarasi Béla népbiztos-helyettes határozta meg a könyvtárosképzés rendszerét<sup>16</sup>: „*A Közoktatásügyi Népbizottság az ország közművelődési könyvtárhálózatának kiépítése céljából egyelőre kéthónapos könyvtárosi tanfolyamot rendez, melyet a jövőben a tudományos szakkönyvtárosképzéssel egyetemben az egyetemi oktatás egy tagozata gyanánt fog kiépíteni.*” A rendelet következő bekezdései utalnak a később megszervezendő könyvtáros iskolára is, ahol a képzés időtartama már két esztendő, tematikájában pedig elméleti és gyakorlati kurzusok, valamint továbbképző tanegységek szerepelnek. A *Tanácsköztársaság Könyvtáriügye* című orgánumnak ugyanazon számában a képzés részleteiről is olvashattak az érdeklődők: a tanfolyam célja, hogy „*megismertesse a hallgatókkal a modern közművelődési könyvtár belső adminisztratív munkáit, azok összefüggéseit, hogy megismertesse a hallgatóságot a népművelő könyvtár kölcsönző szolgálatának alapelveivel, a könyvtár társadalompedagógiai feladatával és hogy bevezesse őket a könyvpiar és könyvkereskedelelem ismeretébe*”. A hathetes<sup>17</sup> elméleti képzés első blokkja az *Általános könyvtártan*, ebben hat órát a könyvtártan általános kérdéseinek, kettőt-kettőt a tudományos könyvtárak, illetve a könyvtár és a múzeum kapcsolatának szenteltek; a *Könyvtárigazgatás és könyvtártechnika* a gyűjtemények kezelésének és használatának alapvető kérdéseibe vezette be a résztvevőket összesen 24 tanóraban; a *Könyvészeti ismeretekre* kettő, *A könyvpiar, könyvkiadás és könyvkereskedelelem* bemutatására ismét 24 óra



áll rendelkezésre. *Az olvasás és könyvgyűjtés* című tantárgy hat, az irodalmi ismeretek pedig három órát kapott. Az intézménylátogatások helyszínei: az OSZK Régi Magyar Könyvtára, az Iparművészeti Múzeum könyvkötészeti gyűjteménye, az Egyetemi, Műegyetemi és Papnövelde intézeti könyvtárak, valamint a Szabó Ervin Könyvtár központja, illetve 1. számú fiókja. Az elméleti előadásokat a háromhónapos, heti 30 órás gyakorlat követte a fővárosi könyvtárának valamely tagintézményében, de emellett a hallgatónak részt kellett venniük öt előre meghatározott irodalom-, illetve grafikatörténeti egyetemi kurzuson.<sup>18</sup> A tanfolyam 1919. május 12-én kezdődött meg 179 jelentkező és 30 kiküldött könyvtáros részvételével<sup>19</sup>. Megnyitó beszédében Fogarasi Béla a képzés jövőbeli kiszélesítésére is utalt: 1919 őszén tervezte a népbiztosság „*egy főiskola jellegű könyvtárosképző*”<sup>20</sup> intézmény felállítását. A képzésen elhangzott anyagról a jelenlévő gyorsírók segítségével köszönhetően jegyzetek közzétételét tervezték, erre azonban végül nem került sor.<sup>21</sup>

Holub József 1923-ban publikált, *Könyvtáros- és levéltárosképzés* című vonatkozó tanulmánya<sup>22</sup> már az I. világháború lezárulta után a trianoni békeszerződésben torzítóvá csonkított és az Országos Magyar Gyűjteményegyetem kebelében rendszerre szervezendő hazai könyvtárak és könyvtárosok számára létesítendő képzési szerkezetet vázol – de csak a tudományos bibliotékákkal foglalkozva. Leszögezi – Schrettinger könyvtártani felfogására hivatkozva –, hogy a tudományos tisztviselőknek valamely alapvégzettség után kell speciális elméleti és gyakorlati képzésben részesülniük, ám az adott történelmi pillanatban „*külön szakiskola felállításáról nálunk szó sem lehet*”, hanem ismételten a budapesti universitas feladatául rendeli önálló tanszék megalakítását. A tudományos segéd tisztviselők, a „*különösebb szakértelmet nem kívánó sablonos munkák*” elvégzői magukban az intézményekben nyerjenek jártasságot tanfolyamokon keresztül, a könyvtári szolgák pedig gyakorlati betanítás útján.

Az elméleti dolgozatok, a külföldi könyvtáros képzés rendszerét bemutató beszámolók és a folyóiratszemplékben sűrűn felbukkanó ismertetések ellenére még több évtizednek el kellett telnie ahhoz, hogy a fővárosi patinás egyetemén megjelenjenek az első könyvtár szakos hallgatók. Addig az egyes könyvtárak igyekeztek több-kevesebb sikerrel helyi vizsgát, esetleg házon belüli tanfolyamot szervezni saját munkatársaik számára. Elsőként az Egyetemi Könyvtár vezette be a kinevezés feltételeként a szakvizsgát már 1874-ben, amelyet 1895-ben és 1897-ben továbbiak is követtek.<sup>23</sup> A Fővárosi Könyvtár vezetőjeként Szabó Ervin 1911-ben indítványozta a helyi tanfolyam megindítását<sup>24</sup>, az 1914. évi július 1-jei közgyűlésen pedig felvetette „*képesítési követelmények*” és szakvizsga előírását, és még abban az évben, decemberben elfogadták a vizsga szabályzatát is.<sup>25</sup> Katsányi Sándor a fővárosi „dolgozószobájának” történetét feldolgozó nagyformátumú művében közli a vizsga tartalmát is: az írásbeli részben a jelöltek rövid dolgozatot hivatottak készíteni valamely könyvtártani témában, illetve magyar, német, francia és angol könyvek katalógizálását kell elvégezniük, a szóbeli kollokvium pedig könyvtártani, bibliográfiai, illetve tájékoztatósi, tudomány- és irodalomtörténeti tételekből, a megfelelő szintű nyelvismeret bizonyításából és a tudományos munkatársak számára városigazgatási és szociálpolitikai ismeretekből állt.<sup>26</sup> Mihalik József az MKOF-hez kötődő hivatalos lapban, a *Műzeumi és Könyvtári Értesítő*ben írott cikkében a helyi munkatársak által tartott és a saját könyvtár működését, munkamenetét bemutató előadásorozatról nyilatkozva elismerőleg kijelentette: „*jobb módszer ez, mint a célon túllövő, az egyetemi ifjúság által különben is legkevesebb szimpátiával fogadott, s egyben be nem vált kísérlet, mely a könyvtárnoki tudományoknak és teendőiknek egyetemi*

*tanszéken való oktatásával akart a könyvtári intézmények részére szakmunkásokat nevelni*”.<sup>27</sup> (Az egyetemi keretek között tartott könyvtári kurzusok népszerűtlenségéről szóló kijelentésnek némiképp ellentmondanak Gyalui Farkas kolozsvári tapasztalatai: 1901 és 1918 között összesen több mint 1000 hallgatója volt előadásainak, és megemlékezett több, később éppen könyvtári területen híressé vált tanítványáról<sup>28</sup>.)

A két világháború közötti időszakban nagy jelentőséggel bírt a Központi Címjegyzék számára a feldolgozó munka összehangolásának érdekében az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központban 1927-ben és 1928-ban tartott két tanfolyam.<sup>29</sup> Később az 1935-ben megalakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete (MKLE) szintű egyik kiemelt feladatuként említi a könyvtáros képzés intézményessé tételét<sup>30</sup>. Az MKLE kurzusának tematikáját Fitz József dolgozta ki: a szervezet keretében megtartott tanfolyamok hallgatói 99 gyakorlati és 125 elméleti órában vértettek fel a megfelelő ismeretekkel 1937. február 1. és március 23., valamint 1937. november 29. és 1938. április 13. között.<sup>31</sup> Mindazonáltal e törekvések nagy része nem eredményezett tartós javulást a könyvtári személyzet szakmai felkészültségében, sőt a II. világháború kitörése után még a korábban megalapított tanfolyamok sem indultak meg.<sup>32</sup>

A II. világháború után már más paradigmában vetődött fel ismételten ez az egyre szorongatóbb, sürgető kérdés; és a helyzet azáltal is rosszabb volt a korábbi évtizedekénél, hogy 1945-ben, illetve a rákövetkező években a hivatalban lévő és a megelőző korszakban már kiképzett könyvtárosok egy részét politikai okok miatt eltávolították állásukból. Közvetlenül a II. világháború lezárulta után – az állami tisztviselői kar többi szegmenséhez hasonlóan – a könyvtáros társadalom szintén az igazolási eljárásokkal<sup>33</sup> kellett, hogy foglalkozzék; „*ki kellett cserélni könyvtárosainkat*” – idézhetjük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár történetének vonatkozó fejezetét<sup>34</sup>. És ez a szomorú jelenség nem korlátozódott csak a főváros könyvtárára. Súlyos veszteség érte szakmánkat például akkor is, amikor a jelentős elméleti és gyakorlati oktatói feladatokat ellátó Fitz Józsefet a Magyar Nemzeti Múzeum igazoló bizottsága 1945. május 7-én „*a közszolgálatban való meghagyás[a] mellett a főigazgató állásra alkalmatlannak minősítette*”, ezért a méltatlanul mellőzött szakember levélben más beosztáshoz folyamodott gróf Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszterhez: a könyvtáros képzésben kívánta hasznossá tenni magát. Kérelmében egyrészt áttekinti a vonatkozó nemzetközi és hazai fejleményeket, másrészt pedig – saját ebbéli tapasztalataira, egyetemi magán, később pedig rendkívüli tanári kinevezéseire hivatkozva – kéri, hogy a budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen megszervezendő könyvtártudományi tanszék oktatója lehessen, illetve hogy a minisztérium rendelje el „*hogy a jövőben alkalmazandó könyvtárosjelölteknek ilyen [könyvtártani és könyvtörténeti] előadások anyagából kolloquálniok kelljen*”.<sup>35</sup> A Széchényi Könyvtár volt főigazgatójának kérése sem saját sorsa, sem pedig a könyvtári szakképzés tekintetében nem nyert meghallgatást, Fitz Józsefet nyugdíjazták. Még szerencse, hogy néhány évvel később az Országos Könyvtári Központ – később még szó lesz róla – meghívta tanfolyamai oktatójának.

Így a *Magyar Könyvszemle* 1947-es, csupán kefelevonatban ránk maradt évfolyamának nyitó tanulmányában Varjas Béla újra kénytelen volt a megoldást sürgetni<sup>36</sup>, hiszen a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 1946 végén megtartott közgyűlésén sem sikerült a szakképzés ügyének rendezése, pedig a szervezet működésének újraindítása főként erre a célra irányult.<sup>37</sup>

Varjas Béla a múltra visszatekintve önkritikát is gyakorol: a II. világháború előtti szakképzés leginkább csak a tudományos könyvtárak káderezésével számolt: „*Ez is értendő, ha számot vetünk azszal, hogy igazán nagy, számottevő hivatásos könyvtárosgárdája csak egyetlen közművelődési könyvtárunknak, a Székesfevárosi könyvtárnak volt, amely viszont házi tanfolyamokon nevelte ki fiatalabb könyvtáros-nemzedékét. A többi, aránylag csekélyszámú s főként vidéki közművelődési könyvtár egyenként alig két-három tagot számláló tisztviselői kara, nemcsak a tudományos könyvtárak tisztviselőinek túlsúlya, hanem szétszórtsága miatt sem képezett olyan jelentős réteget, amely a könyvtárosképzés terén erősebben érezte volna hatását. Ezek után alig lephet meg már valakit annak a megállapítása, hogy a nép- és rokontípusú könyvtárak kezelőinek képzése még mostohább sorsban részesült s az a semmivel egyenlőnek tekinthető.*”<sup>38</sup>

A szakmai képzésnek a negyvenes évek második felében azonban nem csupán a Varjas Béla által vázolt kedvezőtlen történelmi gyökerei okozta hiátusokkal kellett leszámolnia, hiszen a korszak köztörténelmi helyzete újabb kihívásokkal jelentkezett a könyvtári világ számára. A már említett igazolási eljárások, az újjáépítés, illetve újárendeződés, később pedig az élet minden területére kiható politikai átalakulás, az egyre határozottabban balra tolódó ideológia mozgatta a könyvtáros képzést is.

1945-ben legkorábban az úgynevezett szabad művelődési intézmények kezdték meg működésüket, ezen belül a szakképzést – eleinte nem is tisztán könyvtári tematikájú kurzusok keretében, hanem a népművelő tanfolyamokon kaptak helyet meglehetősen szűk órakeretben a könyvtárosi ismeretek.

1945. július 7-én jött létre a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumon belül a népművelés ügyéért felelős VI. ügyosztály, amelynek vezetője Gombos Ferenc lett; az ügyosztály tevékenységi körébe pedig a „szabadművelődés”, vagyis az önművelésre alapozó és ekkor még polgári szemléletű, nemzeti értékrendű felnőttek nevelés került. Ennek szervezeti háttéréként hozták létre a 12100/1945. VKM. számú, 1945 októberében-novemberében kidolgozott rendelettel az Iskolán kívüli Országos Népművelési Bizottság helyében az Országos Szabad Művelődési Tanácsot, a 31600/1945. VKM, valamint a 720/1946. ME rendeletek alapján megszerveződtek az országban a szabadművelődési felügyelők gondjaira bízott úgynevezett szabadművelődési kerületek<sup>39</sup>; 1946-ban jelent meg az 5000/1945. VKM számú rendelet, amely alsó-, közép- és felsőfokú szabadiskolák létrehozását is lehetővé tette.<sup>40</sup>

Gombos Ferenc szabadművelődési osztályfőnök 1945. október 5-ei keltezésű körlevelében kijelölte a szabadművelődés feladatrendszerét: „*Az iskolán kívüli nevelés minden vezetőjének mindent el kell követnie, hogy a parasztság, munkásság és értelmiség minden demokratikus szellemű, nevelő-oktató munkára alkalmas tagja népünk felemelésének, az ország szellemi újjáépítésének munkájába minél erőteljesebben és céltudatosabban bekapcsolódjék.*” A tananyag kiválasztásában pedig prioritást kell élveznie a politikai (értsd: nemzetpolitikai), erkölcsi és az egészségügyi nevelés szempontjainak, hiszen „*az iskolán kívüli nevelésnek nem célja a szakemberek képzése, azonban amikor a mindennapi élet számára nevel, nem hagyhatja figyelmen kívül a hallgatók élethivatását, foglalkozását sem*”<sup>41</sup>.

Az azonban már magának a szabad művelődési intézményrendszer működtetésének biztosítására „kultúrvezetőkre” is szükség volt, így a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 12200/1948. VKM számú rendeletében létrehozta a budapesti Szabad Akadémiát<sup>42</sup>, amely „*kultúrvezetőképző-iskolaként*” a népfőiskolai kultúrvezetők részére indított négy napos tanfolyamokat.<sup>43</sup> A Szabad Akadémia kurzuskínálatában épp így megtalálható volt a

nyolchetes népművelési képzés is, amelynek keretében az Akadémia „*a népművelés munka elvégzésére alkalmas közép-káderek*” „*szakmai tanfolyamok (bábos, karnagy, színjátszó, könyvtáros) szeminárium vezetői*” kiképzésére vállalkozott, tematikájában az olvasómozgalom kérdésköréhez kapcsolódóan pedig a „*könyvtárszervezési kérdéseknek*” és a „*népkönyvtári mozgalomnak*” szenteltek előadásokat.<sup>44</sup> 1950 májusában született meg a falusi kultúrotthonok részére készített mintaszabályzat, amely a három-hét tagú vezetőségbe könyvtáros delegálását is lehetővé tette; az 1951-es szabályzat azonban a tíz tag között a könyvtár képviselőt már kötelezően írta elő.<sup>45</sup> Az első ötéves terv végére a kistelepülések komplex kulturális intézményei számára az illetékes Népművelési Minisztérium hathetes tanfolyam keretében 1949-ben 130, 1950-ben 200 népkönyvtárost képzett, utána a tervidőszak végéig évi 100, összesen 400 kolléga felkészítése történt meg. (A Népművelési Továbbképző Intézet működésével kapcsolatos 1954 júniusi minisztériumi javaslat szerint a következő területekre fókuszáló tanfolyamok szükségesegek: olvasás-ösztönzés, könyvpropaganda, könyvismertetés és -ajánlás, foglalkozás az olvasókkal; a vidéki állami tömegkönyvtárak feladatai, kapcsolatai a hatóságokkal, szervező és irányító munka; illetve a megyei tanácsok népművelési és könyvtári osztályainak káderei számára „*A könyvtár feladatai a szocializmus építésében a Pártkongresszus után*”, a tanácsok feladatai, munkaszervezés a könyvtárban. A fogalmazvány ezen felül a minimumizsgák lebonyolításában úgyszintén szerepet szánt az NTI-nek.)<sup>46</sup>

Ám időközben a magyar politika erőteljes balratolódása következtében az 1948 júniusában tartott révfülöpi konferencia után a szabadművelődést – mint ideológiailag nemkívánatos intézményrendszert – átalakították, háttérbe szorították, és a teljes magyar művelődéspolitikát egyre inkább a szovjet mintának rendelődtől alá. Gombos Ferencet 1948-ban félreállították, nyugdíjazták, az Országos Szabad Művelődési Tanács hároméves mandátuma pedig lejárt, így a grémium magától megszűnt.<sup>47</sup> A politikai és intézményi átalakulás, illetve ezzel együtt az elvárások megváltozása jól érzékelhető egy, a Szabad Akadémia előadóinak névsorához fűzött – feltehetően 1949-ben keletkezett – megjegyzésen: „*Az x-el megjelöltek politikai előadók. Kérem az elvtársakat, hogy a pol. előadókat illetően ne téveszték szem előtt [sic], hogy a tanfolyamot egy jó politikai beszámolóval tudjuk bezárni, ami a múlt tanfolyamon nem sikerült.*”<sup>48</sup>

A szabad művelődés intézményrendszere ugyan még ekkor is a VKM-hez tartozott, azonban 1949. június 11-én kihirdették az 1949. évi 15. törvénycikket az új minisztériumok szervezéséről és a kormány átalakításáról<sup>49</sup>, a változtatások során a teljes nemzeti művelődés, ezzel együtt a könyvtárak ügye a frissen megalapított Népművelési Minisztérium hatáskörébe, Révai József miniszter, a kommunista főideológus felügyelete alá került. A törvény parlamenti „vitájában” elhangzott érvelés szerint „*Hazánkban a diúsőséges szovjet hadsereg által történt felszabadítása óta a kulturális életben is komoly fordulat tapasztalható. (...) Országszerte egyre nagyobb az érdeklődés a sajtó, a szovjet irodalom és az új magyar könyvek iránt (...) De ha jelentős is a haladás népiünk politikai és műveltségi színvonalának emelésében, valamint kulturális életünkben, kétségtelen, hogy a népművelés terén a demokrácia előtt még az eddiginél lényegesen nagyobb feladatok állnak. (...) az állam vonalán is meg kell teremteni a kultúra további fejlődéséhez szükséges előfeltételeket. Hogy kultúránk ne az imperialista kozmopolitizmus irányait képviselje, (...) hanem továbbfejlessze a munkásosztály ideológiáján nyugvó kultúrát (...) ez lesz a célkitűzése az újonnan felállítandó Népművelési Minisztériumnak.*”<sup>50</sup>

Az új minisztériumon belül Könyvtárosztály szerveződött, ennek első évéről szóló jelentés a könyvtáros képzés alábbi rendszeréről számol be: Budapesten működött a hat-hetes bentlakásos könyvtárosképző iskola 245 hallgatóval, 10 megyeszékhelyen a falusi népkönyvtárosok számára a leginkább az ideológiai témákra és a propagandamunkára koncentrálnak hatnapos bentlakásos kurzusokon 293-an végeztek. Ezen felül idővel tervezték minden megyeszékhelyen, sőt az erősebb járási könyvtárakban is néhányhetes alapképzés beindítását.<sup>51</sup>

A fővárosi Szabad Akadémia tehát 1950 és 1954 között különféle 2-, 3-, 4-, 6-hetes, már speciálisan „*a különböző budapesti és vidéki üzemek, intézmények, valamint népkönyvtárak részére alapfokú ismerettel bíró könyvtárosokat*” képző iskolaként működött, de az 1813 B/56/1950. sz. rendelet alapján<sup>52</sup> már új név alatt, Népművelési Iskola Könyvtáros Iskolaként. A kurzusokat 1951 májusától szakosították, így egyszerre azonos beiskolázó szakszervezet, hálózat munkatársai tanulhattak homogén képzési céloknak megfelelően.<sup>53</sup> Az iskola eseménydús történetének következő fordulópontja a Népművelési Minisztérium Művészetoktatási Főosztályának 1954. április 6-án kelt 8774-15-25/1954. sz. rendelkezése, amelynek értelmében „*1954. április 30-ával beszünteti működését, hely[é]ségeit, állóeszközzeit és fogyóanyagait a Népművelési Továbbképző Intézet tulajdonába adja át*”.<sup>54</sup> Az Intézet működéséről – egyelőre – csak annyi tudható, hogy valamikor 1954-ben szerveződött meg a népművelés területén, a kultúrotthonok különféle részlegeiben és beosztásaiban tevékenykedő munkatársak tanfolyami képzése számára.<sup>55</sup>

A különféle típusú vidéki könyvtárak munkatársainak képzésében a fővárosban szervezett kurzusok mellett korán megjelentek a regionális tanfolyamok is, Szentendrén például a Szakszervezeti Tanács és a Népművelési Minisztérium 1949. október 8-án indított hat-hetes bentlakásos tanfolyamot 49 résztvevővel a szakszervezeti és üzemi téták számára<sup>56</sup>. De jelentős szerepet vállaltak a képzésben a vidéki nagykönyvtárak is. Szegeden például az egyetem könyvtára a városi és intézményen belüli tanfolyamok oktatásban vett részt, illetve segítette „*a tanácsi és tömegszervezeti könyvtárak dolgozóinak a vizsgákra való felkészítését*”, valamint támogatta az 1951-ben államosított üzemek szakszervezeti könyvtári életét.<sup>57</sup>

A Népkönyvtári Központ 1950 és 1952 között megkezdte a körzeti könyvtárak megszervezését is, e gyűjtemények pedig szolgáltatási feladataik mellett a környező települések könyvtárosainak képzésében úgyszintén részt kellett, hogy vegyenek<sup>58</sup>: Pest megyében a monori körzeti könyvtár 1951. december 10. és 22. között tartotta első két hatnapos kurzusát összesen 49 népkönyvtáros számára; a járási székhelyek pedagógus könyvtárosai pedig 1952 folyamán Budapesten vettek részt tanfolyamon.<sup>59</sup>

1954 márciusában a korábbi tanfolyami rendszer átalakulásához kötődően kísérleti jelleggel háromhetes képzések indultak először Békéscsabán és Kaposvárott, majd Szekesfehérvár, Szombathely, Kiskunhalas és Kecskemét bibliotékáiban; összesen 37 tanfolyam zajlott le 206 résztvevővel. A képzési rendszer útkeresésének egyik lehetőségét a „tanonc-képzés” bevezetésében látták: egy-egy érettségivel rendelkező tanuló hat hónapot töltene könyvtáros-inasként valamelyik megyei könyvtárban, gyakornoki ideje végén pedig vizsgát tenne.<sup>60</sup>

Általánosságban azonban elmondható, hogy az alap- és középfokú kurzusok nem tudtak érdemi javulást elérni a nép- és közművelődési könyvtári munkatársak felkészültségében, a tanfolyamok „*minőségi színvonala ugyancsak sok kívánnivalót hagy hátra*” – olvasható a jogos kritika a korabeli szakfolyóirat, *A Könyvtáros* hasábjain<sup>61</sup> – „*Úgy az eddig felhasznált*

tematika, mint az előadások és az iskola vezetés elméleti színvonala nem volt alkalmas arra, hogy igazán jó könyvtárosokat neveljünk. A legyengébb pontja könyvtárosképzésünknek azonban az iskolára küldött káderek voltak.” A korabeli dokumentumokban több panasz is olvasható a nem megfelelő felkészültségű, műveltségű, iskolázottságú, vagy néha a nem megfelelő ideológiai alapokon álló diákok miatt; megesett, hogy „*olyan embert küldtek könyvtáros iskolába, aki soha nem is olvasott*”<sup>62</sup>] (...) *Tanfolyamaink – folytatódik A Könyvtárosból vett idézet – egyik fontos hiányossága volt még, hogy a gyakorlati könyvtárosi teendők elsajátítására nem fektettek elég súlyt.*” Mindazzal együtt kimondatott, hogy „*a végzett hallgatók nagy része ma mégsem dolgozik könyvtárban*”. A csorba kiküszöbölésére a következő évre tervbe vétetett a négyhónapos könyvtárosképző iskola életre hívása, egyrészt a könyvtárosok, másrészt pedig az alsó fokú könyvtáros képzés számára oktatók, összesen 70-70 szakember felkészítésére. Ez a kurzus a hathetes tanfolyamok kiváltására is hivatott volt; a hatnapos megyei képzések helyett a fővárosban állandó háromhetes iskolát javasol a jelentés a falusi népkönyvtárosok és a kisüzemek könyvtárosai számára: 1951-re 12 ilyen kurzus megtartását irányozták elő 500 fő kiképzésére.<sup>63</sup>

Nem sokáig, csak 1952 januárjától<sup>64</sup> 1954 márciusáig<sup>65</sup> szolgálta a szakképzés ügyét a Népművelési Minisztérium fennhatósága alá tartozó budapesti Népművelési Iskola, ahol öthónapos könyvtáros (és népművelő) tanfolyamra iratkozhattak be azok a kollégáink, akik nem mentek főiskolára (az 1951-től működő budapesti Apáczai Pedagógiai Főiskolára) vagy az ELTE-n 1949-ben megszervezett könyvtár szakra. Az 1953-as kurzusra felhívó körlevélből tudható, hogy „*A vidéki hallgatók az iskolán lakást, teljes ellátást és 100 forint ösztöndíjat kapnak kinevezésükig. (...) Továbbképzésükre a munkájuk mellett megvan a lehetőség az egyetem, főiskola levelező vagy esti tagozatán*”.<sup>66</sup>

A képzés tapasztalatainak összegzésére, a hallgatói vélemények megismerésére szolgált a végzett hallgatók 1953. november 20-ára megszervezett találkozója; a rendezvényt Dobos Piroska, az iskola vezetője hívta össze kilenc hónappal a kurzus vége után, és az ott elhangzottakról a korabeli szaksajtón keresztül tájékoztatták a kollégákat.<sup>67</sup>

Újabb kísérlet volt az, hogy a 2001/1/1953. számú minisztertanácsi határozat önálló iskolatípusként létrehozta a tervek szerint a főváros mellett Miskolcon, Debrecenben és Veszprémben az általános érettséginek megfelelő végzettséget nyújtó könyvtáros gimnáziumot, ahol „*közismereti tantárgyakat és a könyvtáros munka szakirányának megfelelő elméleti és gyakorlati tárgyakat kell tanítani*”. A határozat kimondta, hogy esti és levelező formában dolgozók könyvtáros gimnáziuma is szervezhető<sup>68</sup>; fontos ez azért, mert az ekkor már megfogalmazott elvárások szerint minden könyvtárosnak minimum középfokú végzettséggel kell rendelkeznie<sup>69</sup>. Mindazonáltal ez a képzési forma sem bizonyult hosszú életűnek: vidéken végül nem is létesültek ilyen iskolák, a fővárosi pedig már 1954 júniusában – feltehetően a költségvetési megszorítások következtében<sup>70</sup> – megszűnt, mert „*azonkívül, hogy fenntartása népgazdasági érdekből nem indokolt, közismert, hogy azt a műveltséget, amit az iskola adott volna általános gimnáziumban bárki megszerezheti, a szakképzettség megszerzésére pedig más, célszerűbb lehetősége is van*” – olvasható a Mihályi Imre, a Népművelési Minisztérium referensének tollából egyik tervezetnek fogalmazványában.<sup>71</sup> Mindazonáltal más formában ugyan, de nem volt idegen a magyarországi könyvtárügytől az ilyen ifjú korban jelentkező szakképzés; Szabó Ervin 1912-től alkalmazott a Fővárosi Könyvtárban 14-16 éves gyakornokokat<sup>72</sup>, bár a budapesti Népművelési Iskola Könyvtáros Iskola kurzusaival

kapcsolatban 1951-ben az egyik ellenvetés épen az volt, hogy a delegált diákok között túl fiatalok, akár 14 éves gyerekek (és túl öregek, 61 éves „öregdiákok”) is voltak.<sup>73</sup>

Mindazonáltal az 1940-es évek végén és az 1950-es évtized kezdetén a szabad művelődés ideológiai alapon átforgalmazódó célkitűzéseinek következtében a gyorsan kiterjedő könyvtári rendszer, eleinte a háború alatt elpusztult népkönyvtárak újjászervezése, a nagy számban létrehozott üzemi, szakszervezeti és vándorkönyvtárak, a települési és körzeti könyvtárak tömege, illetve a könyvtárügy fejlesztéséről szóló 2.042-13/1952 /V. 14./ M.T. sz. határozat és annak végrehajtási utasítása<sup>74</sup> alapján megszervezett gyűjtemények hirtelen hatalmas káder- és képzési igénnyel jelentkeztek. Példa erre Vas megye 1952. augusztus 17-én ünnepélyesen felavatott könyvtára, ahol „a város lakosságának könyvtári ellátása mellett új feladatok vártak a szakképzett könyvtárossal nem rendelkező intézményre: a megye könyvtárainak irányítása, a járási könyvtárak szervezése, a községi könyvtárak létrehozása, az első könyvtárosok képzése”.<sup>75</sup>

A pályára beáramló új munkaerő módszertani támogatásában, szakismeretekkel való felvértezésében az 1952-es jogszabályi változások, illetve – többek között – az első országos könyvtári konferencián megteremtett úgynevezett „patronálás” és a „tapasztalatcsere” intézménye volt hivatott segítséget nyújtani, vagyis az, hogy a nagykönyvtárak valamilyen egyetemi vagy főiskolai diplomával, magas színvonalú műveltséggel és szaktudással, valamint jelentős gyakorlattal, munkatapasztalattal, esetleg még a II. világháború előtti tanfolyami végzettséggel rendelkező munkatársai tanácsadásra, gyakorlati oktatásra kijár-  
tak a kisebb, újonnan létrehozott vagy nem szakszerű kezelés alatt lévő gyűjteményekbe. A tudományos és közkönyvtári ellátás koherens rendszere, a könyvtárügy sokszor hangoztatott egysége – amint az a jogforrás preambulumban megfogalmazódik: „*meg kell teremteni az állami könyvtárak egységes irányítását és felügyeletét, az állami könyvtárak egységes rendszerét*” – csupán abban az egyetlen tekintetben valósult meg, hogy „*biztosítja a tudományos könyvtárak tapasztalatát és segítségét a városi, községi, szakszervezeti és szövetkezeti könyvtárak számára*”<sup>76</sup>. Maga a 2.042-13/1952 /V. 14./ M.T. sz. határozat egyéb aspektusban nem is említi a tudományos információs szolgáltató intézményeit.

Az 1952 novemberében megtartott országos könyvtári konferencián azonban a patronálás és a tapasztalatcsere kérdéseikhez kapcsolódóan az is elhangzott hivatalosan, hogy a könyvtárosok nem csupán a szigorúan vett könyvtári szakmai ismereteknek voltak híján, hanem több mint 60 százalékuk csak általános iskolai vagy még ennél is alacsonyabb végzettséggel rendelkezett.<sup>77</sup>

Éppígy szót emelt pár hónappal korábban Nemes Dezső az 1952. március 17-18-án lezajlott Országos Népművelő Értekezleten a könyvtáros képzés ügyében: „*A könyvtári munka színvonalának emelése megköveteli a jobb, általánosabb felkészültséget minden területen*”; cél, hogy minden könyvtáros középiskolai vagy főiskolai könyvtáros végzettséggel rendelkezék<sup>78</sup>.

A szegedi Somogyi-könyvtár fiókhálózata – egyetemi város és megyeszékhely lévén – nem sorolható a legrosszabbak közé, de az 1953. október 27. és 31. között megtartott vizsgálat jegyzőkönyvének tanúságai azonban figyelemre méltók. A Berza László, Darabos Pálné, Gerézdi János és Sallai István tapasztalatait összegző jegyzőkönyv kimondja, hogy az iskolákban lévő letéti állományokat – helyénvalóan – a pedagógusok kezelték, azonban „*az újszegedi művelődési otthonban lévő fiókkönyvtár vezetője kendergyári munkás, a többieké általában 'háztartásbeli' volt*”.<sup>79</sup>

Ez a kiábrándító helyzet meglehetősen lassan változott meg, hiszen ekkor még nem végeztek az egyetemi könyvtár szakos hallgatók és a budapesti (később Apáczai Csere János) Pedagógiai Főiskola első diákjai. A rövid tanfolyamok pedig – sőt maga a Főiskola – sem írta elő a leendő résztvevők számára kötelezően az érettségi meglétét. Magától értetődő volt tehát, hogy ezen a helyzeten idővel a törvényi szabályozókon keresztül kellett változtatni. Ez a folyamat – a szocialista társadalom- és gazdaságpolitikai törekvésekkel összhangban – először az ipar területén érett be: 1953-ban sorra láttak napvilágot megfelelő tárcák rendeletei és utasításai saját üzemi könyvtáraik kezelőinek képzéséről:

- 29/1953. (II. 24.) Kip. Min. sz. rendelet: Üzemi műszaki könyvtárosok feladatai;
- 1.980/M. K. (VII. 9.) 1953. sz. üzemi műszaki könyvtárak létesítése és fejlesztése. (Bánya- és Energiaügyi Min. utasítása.);
- 155.608 (V. 26.) 1953. az üzemi műszaki könyvtárak szervezése és fejlesztése. (Vegyipari Min. utasítása.);
- 4.006/1954. (I. 2.) KGM sz. az üzemi műszaki könyvtárak szervezése és fejlesztése;
- 324.090/1954. Élip. M. sz. utasítás. üzemi műszaki könyvtárak szervezése és fejlesztése.<sup>80</sup>

A könyvtári rendszer egészéért felelős illetékes tárca az 1954. május 28-ai *Népművelési Közlöny*ben tette közzé A Népművelési miniszter 11-1-18/1954. Np. M. sz. utasítását a függetlenített vállalati műszaki könyvtárosok képzéséről.<sup>81</sup> A műszaki könyvtári munka alapvető ismereteinek meghatározásában az Országos Műszaki Könyvtár jelentős részt vállalt, ám már az előkészítő munkálatok alatt egyértelművé vált, hogy a meglévő tanfolyami rendszer nem nyújt majd megfelelő alapot e speciális terület könyvtárosai számára, így az OMK még 1953. december 8-án elindította első saját tanfolyamát. A hallgatók 56 százaléka egyetemi végzettséggel, vagy éppen műszaki felsőoktatásban szerzett képzéssel rendelkezett, de könyvtári ismeretekkel eddig nem (86 %), vagy csak nagyon korlátozott mértékben. A tanfolyam az eredetileg tervezett 40-50 hallgató helyett 100-nál több résztvevővel folyt le 1954. április 13-áig; és a nagy érdeklődés miatt levelező formában úgyszintén elindították a kurzust 28, főleg vidéki kolléga számára. Munkakörüket tekintve a résztvevők 53 százaléka függetlenített műszaki könyvtáros volt. A könyvtár 1956-ig – még hálózati központi könyvtári jogi státusza törvénybe iktatása előtt – több mint 300 vállalati könyvtárost vértezett fel a számukra szükséges szakismeretekkel, ezen módszertani szerepvállalása nyilvánult meg a *Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának* (a ma is élő *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* elődjének) útjára bocsátásában.<sup>82</sup> A kiadvány 2. számában jelent meg értékelés a tanfolyamról, a vizsgáról és annak tapasztalatairól az akkori igazgató, Jánssky Lajos tollából. A vizsgáról beszámoló híradás felsorolta a kurzus tartalmi súlypontjait, tantárgyait: a résztvevők a katalógizálás és szakozás mellett a műszaki tájékoztatás és dokumentáció, bibliográfia kérdéseiben, az olvasószolgálat, a raktározás és a szerzeményezés ismereteiben kaptak elméleti és gyakorlati képzést. Mindamellett a direktor fontosnak tartotta a kollégák további mentorálását rendszeres továbbképzések, konzultációk formájában, illetve műszaki könyvtárosi kézikönyv közzétételével.<sup>83</sup>

*A Könyvtárosban* könyvtári szakképzéssel foglalkozó, és részben az egyetemi könyvtár szak kezdeti nehézségeit, hibáit is megtárgyaló szakmai diskurzusban Balázs Sándor a műszaki könyvtáros közösség szempontját fejt ki: ez a terület hiányzik az egyetemi és főiskolai képzések tematikájából, ez is indokolja a helyi tanfolyamok szükségességét.<sup>84</sup>



A közművelődési könyvtári rendszerben tevékenykedő könyvtárosok alkalmazásának képesítéshez kötéséről és a könyvtárosok továbbképzéséről 1954. augusztusában jelent meg jogszabály a népművelési miniszter 11-2-18/1954. Np. M. számú utasításaként. Eszerint megyei könyvtár vezetője, helyettese, osztályvezetője, járási vagy budapesti fiókkönyvtár vezetője 1954. augusztus 1-jétől csak egyetemi vagy főiskolai végzettséggel állhat munkába; az utasítás a megfelelő tanulmányok megkezdésére 1956. október 1-jéig, a szükséges diploma megszerzésére pedig 1961. október 1-jéig adott haladékot. A jogforrás a városi vagy önálló községi könyvtárosok számára érettségít vagy tanítói végzettséget írt elő, a szakképzettséggel nem rendelkező beosztott könyvtárosokat pedig „a *könyvtártechnikai minimum anyagából vizsgát tenni*” kötelezték.<sup>85</sup> Az átmeneti inkubációs időszak letele után a minimumvizsgákat – amint Barabási Rezső körleveléből ismeretes – 1955. januárjától tartották, előbb a budapesti, majd a megyei könyvtárakban a vidéki könyvtárkezelők számára; az alapvető képesítés megszerzésének határideje 1955. március 31-e.<sup>86</sup>

A szakmailag és egyre inkább az ideológiailag is képzett könyvtárosok iránt mutatkozó hatalmas igény és maguk a képesítési követelmények is – amellet, hogy természetesen a könyvtári munka színvonalának emelését hozták magukkal – számos elvi vitára is alkalmat adtak, és nehezen megoldható problémák elé állították a korszakban kialakuló, folyamatosan változó és átalakuló könyvtári szakképzés rendszerét.

Úgyszintén 1954-ben látott napvilágot a népművelési miniszter 11-1-132/1954 Np. M. sz. rendelete a szakmai minimumról és a népművelési munkakörök képesítéshez kötéséről<sup>87</sup>, amely „a *népművelési osztályvezetők és csoportvezetők részére is minimumként csak gimnáziumi érettségít vagy tanítóképzői oklevelet* [vagyis középfokú végzettséget] *jelöl meg*”. A hiányzó végzettségek megszerzésében a már említett Népművelési Továbbképző Intézet, illetve a megyei népművelési osztályok munkatársai hivatottak támogatást nyújtani. Az előírással kapcsolatban a könyvtáros szakma népművelési minisztériumi képviselőjeként Mihályi Imre kifogásolja, hogy az 1955-től tervezett megyei és járási tanácsi könyvtárügyi előadói stallumok esetében is ezt a végzettséget várják csak el, nem pedig a könyvtári képesítési utasításban előírt magasabbat.<sup>88</sup>

Látható azonban, hogy mindezek a képzési formák, sok esetben inkább csak kísérletek, nem a tudományos, illetve nagykönyvtárak, vagy akár az idővel tudományos könyvtári színvonalra emelkedő, szélesebb feladatkör ellátására kifejlesztendő megyei könyvtárak munkaerő szükségletét voltak hivatottak biztosítani. A sokféle, inkább többé, mint kevésbé áttudatolt (leginkább kiskönyvtárak munkatársai számára meghirdetett) tanfolyam mellett az Országos Könyvtári Központ 1950-ben rendezett tízhetes, 60 órás könyvtáros, – illetve néhány óra előadás, gyakorlat eltéréssel – dokumentátor tanfolyamai a rendelkezésre álló rövid időkeretek ellenére is mindenképpen minőségi, tudományos vagy akár nagykönyvtári alkalmazásra méltó ismereteket adtak. A foglalkozások háromnegyede gyakorlat volt, az ideológiai tárgyak az összes óraszámnak csak töredékét tették ki. A második, 1951-ben lezajlott évfolyamon már 100 órában adták át a kisebb tudományos, intézeti és üzemi könyvtárak munkatársai közül az új káderek felkészítésében, valamint a régiek „*könyvtártani ismereteinek marxista-leninista szemszögből történő ártértékelése*”-hez szükséges ismereteket.<sup>89</sup>

A képzés magasabb színvonalát egyrészt az előadók személye, felkészültsége garantálta (a teljesség igénye nélkül: Csapodi Csaba, Dezsényi Béla, Fitz József, Goriupp Alisz, Haraszthy Gyula, Kéki Béla, Kozocsa Sándor, Kőhalmi Béla, Scher Tibor, Takács József,

Tóth András, Varjas Béla, Veredy Gyula<sup>90</sup>), illetve ezt sugallja a kurzust lezáró komoly vizsga anyaga. Az írásbeli dolgozatok kérdései:

- ideológia,
- katalogizálás (10 különféle korú és nyelvű könyv, pl. RMK, rövidítendő című barokk könyv, a jelölt által választott idegen nyelvű kötet, sorozatba vagy befejezetlen folytatásba tartozó kiadvány vagy folyóirat teljes évfolyamának címléírása),
- 10-15 soros cirill betűs szöveg transliterációja,
- osztályozás (a 10 katalogizált könyv tízedes osztályozása).

A szóbeli vizsga tételei pedig a következő témákat ölelték fel:

- ideológia,
- szerzeményezés,
- katalogizálás,
- osztályozás,
- bibliográfiák ismerete,
- kölcsönzési technika,
- könyvtárpolitika, különös tekintettel a Szovjetunió könyvtárügyére.<sup>91</sup>

A hallgatókat a felkészülésben 347 oldal terjedelemben 38 jegyzet és 12 bibliográfiai tájékoztató kiadvány segítette.<sup>92</sup> Mindezek a tények azt bizonyítják, hogy a néhány napos vagy hetes kurzusoknál jóval színvonalasabb képzést kaptak a diákok, de a komoly tananyag és vizsga képesítést nem adott a kollégáknak.<sup>93</sup>

Nem szabad megfeledkezni a nagykönyvtárak házi tanfolyamairól, vizsgáiról sem! Ezek közül az egyetemi bibliotékáknak volt kiemelt szerepük az egyetemek kisebb gyűjteményeit kezelő tanszéki könyvtárosok képzésében, pl. az ELTE Egyetemi Könyvtárában<sup>94</sup>, ahol 1949. március 1-jétől Domanovszky Ákos általános könyvtártani szaktanfolyamot szervezett elsősorban az intézmény új alkalmazottai számára<sup>95</sup>, később pedig az Országos Könyvtárügyi Tanács határozata alapján a tudományos könyvtárakban tevékenykedők részére három különféle tartalmi súlyponttal (általános műveltséget szolgáló tárgyak, könyvtártani alapismeretek, nyelvoktatás) indítottak szakmai továbbképzéseket az egyetem bibliotékájában<sup>96</sup>. Hasonló a céllal állította össze Sebestyén Géza a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában megrendezendő minimumvizsgához az *Útmutató tanszéki könyvtárosok számára* című kötetét, amely *A Könyvtáros*-ban megjelent recenzió szerint az első ilyen segédkönyv volt Magyarországon.<sup>97</sup> A Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem könyvtárában Uhlmann Aladár, aki 1952-től állt a bibliotéka élén, szintén minimumvizsgához kötötte a kollégái alkalmazását, bár a könyvtár történetét feldolgozó kötetből ismeretes, hogy „a könyvtár vezetője 80%-ban megválogatta munkatársait, kb. 20 %-ban 'odairányítottak' kádereket, ez utóbbiakra a vizsga nem vonatkozott”<sup>98</sup>. Az országos múzeumok könyvtárosai számára a Múzeumok és Műemlékek Országos Központja rendezett kötelező képzést 1952. december 3-ától.<sup>99</sup> Az 1954/1955-ös tanévre pedig az Országos Könyvtárügyi Tanács a budapesti tudományos nagykönyvtárak „kezdő, könyvtáros képzésben még nem részesült” dolgozói számára külön egyéves tanfolyamot tervezett irodalomismeret, könyvtártan (a könyvtártudomány és a könyvtárügy alapfogalmai, a könyvtári rendszer és annak működése, könyvtári munkafolyamatok, a könyvtártudomány aktuális kérdéseinek megvitatása), illetve nyelvi képzés tartalmi súlypontokkal.<sup>100</sup>

A vonatkozó és még folytatódó kutatások során eddig feltárt adatokból, adalékokból kirajzolódó, bár sok helyen még töredékes kép jól mutatja az egyre nehezebbé váló

történelmi, politikai paradigmában működő szakmai közösség útkereséseit középfokú, illetve tanfolyami képzési rendszerének kialakításában, a professzió művelői számára legfontosabb releváns ismeretek meghatározásában és közvetítésében. A mozaikdarabokból is érzékelhető, hogy a köztörténelmi keretekbe – sokszor a professzió lényegét érintő, alapvető elveket, szempontokat negligáló ketrecbe – zárt kollégáink hogyan igyekeztek a korszakban gyorsan változó, fejlődő hivatásuk heterogenitásának megfelelő kínálattal szolgálni a könyvtárossághoz újonnan csatlakozók felkészülését munkájuk színvonalas végzéséhez.

## JEGYZETEK

- 1.. Sonnevend Péter: Terv és remény : A magyarországi könyvtárügy története a Rákosi-korszakban (1945-1956). In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2014, 7. sz. p. 7-14.
2. Pogányné Rózsa Gabriella: A könyvtár szakos képzés megszervezése a hazai felsőoktatásban. In: Könyv és Nevelés, 2016. 1. sz. p. 9-39.
3. Nők könyvtári szolgálatban. In: Magyar Könyvszemle. 1903. p. 441.
4. Vö. Varjas Béla: Könyvtárosképzés. In: Magyar Könyvszemle. 1947. p. 1.
5. A VII. könyvtártani szaktanfolyam. In: Magyar Könyvszemle. 1913. p. 286.
6. Vö. Az első levéltári és könyvtártani szaktanfolyam. In: Magyar Könyvszemle. 1898. p. 352-356.
7. Maga a Karl Dziatzko által alapított műhely is csak 1921-ben, a berlini egyetemre való áthelyezéssel lett Professur für Bibliothekswesen, vagyis könyvtártani irányultságú képzőhely, így „a tanszék mely a múltban a filológiai és történeti diszciplínák sorába tartozott, ezentúl a nemzetgazdasági szakok körébe sorolandó”. Vö. A göttingai egyetem könyvtári tanszéke. In: Magyar Könyvszemle. 1922. p. 236-237.
8. Vö. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének negyedik könyvtárnoki szaktanfolyama. In: Magyar Könyvszemle. 1904. p. 348-349.
9. Vö. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelőségének ötödik könyvtárnoki szaktanfolyama. In: Magyar Könyvszemle. 1907. p. 190-191.
10. Fraknoi Vilmos : Vidéki könyvtáraink jövője. In: Magyar Könyvszemle. 1899. p. 17-39.; az idézetek forrása: p. 19. és p. 39.
11. Jelentés a második könyvtárnoki tanfolyam lefolyásáról. In: Magyar Könyvszemle. 1900. p. 409.
12. Vö: A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének szabályzata. In: Magyar Könyvszemle. 1901. p. 75-76.
13. Vö. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa és Orsz. Főfelügyelője emlékirata a magyar könyvtárügy fejlesztése érdekében. In: Magyar Könyvszemle. 1912. p. 188-192.
14. Vö. Gulyás Pál: Könyvtári problémák. Budapest: Gulyás Pál, 1917. p. 5-44.
15. Vö. Kéglí Ferenc: Adalékok könyvtárügyünk homályos éveiről : 1945-1949 : Az Országos Könyvtári Központ első évei és a körzeti könyvtárak szervezése. In: Könyvtári Figyelő. 2016, 1. sz. p. 43.
16. A könyvtárosi tanfolyamról : A Közoktatásügyi Népbiztosság 87745/III. b. sz. rendelete. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 1. sz. p. 3.
17. A könyvtárosi tanfolyam megnyitása. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 2-3. sz. p. 3.
18. Tájékoztató a könyvtárosi tanfolyamról. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 1. sz. p. 7-8.

19. Beszámoló a könyvtárosi tanfolyamról. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 4. sz. p. 5.
20. A könyvtárosi tanfolyam megnyitása. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 2-3. sz. p. 3
21. Beszámoló a könyvtárosi tanfolyamról. In: A Tanácsköztársaság Könyvtárügye. 1919, 4. sz. p. 5.
22. Vö. Holub József: Könyvtáros- és levéltárosképzés. In: Magyar Könyvszemle. 1923. p. 95-110.
23. Vö. Kiszl Péter: A könyvtárosi szakvizsga magyarországi gyökereiről képesítési rendszerünk 140 éves jubileumán. In: Könyvtári Figyelő. 2015, 2. sz. p. 217-222.; Pogány György: Dézsi Lajos bibliográfusi működése. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2015, 7-8. sz. p. 50-51.
24. Vö. Katsányi Sándor: A fővárosi könyvtárának története. 1. kötet, 1945-ig. Bp. : FSZEK, 2004. p. 170-171.
25. Barát [?] Lászlóné: A Fővárosi Könyvtár (mint közművelődési könyvtár) története : [kézirat]. II. rész, p. 48-49. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár [a továbbiakban: MNL OL]. Fond XIX-I-20. Könyvtári oktatásüggyel kapcsolatos előadások, feljegyzések.
26. Vö. Katsányi Sándor: A fővárosi könyvtárának története. 1. kötet, 1945-ig. Bp. : FSZEK, 2004. p. 170.
27. Mihalik József: A Budapesti Városi Nyilvános Könyvtár : A működésről beszámoló tizedik évi jelentés alapján. In: Múzeumi és Könyvtári Értesítő. 1917. p. 235.
28. Gy. F. : Amit eddig próbáltam. 2. rész. In: Keleti Újság, 1931. augusztus 24. 8. p.
29. Az OKBK 1927-es tanfolyamáról tudomásom szerint publikált híradás nem jelent meg, csupán az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 1928. évi jelentésének 3. oldala utal rá [OSZK Irattára, jelzet nélkül], illetve a képzés egyik résztvevője, Domanovszky Ákos oktatási minisztériumi kádernyilvántartó lapján is szerepel (Budapesten, 1950. február 10.) Ezúton is köszönöm Domanovszky Judit asszonynak, Domanovszky Ákos leányának, hogy a dokumentumot rendelkezésemre bocsátotta.
30. Vö. Pasteiner Iván: A magyar könyvtárpolitika. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. 1. (1935/1937). Bp. : Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1937. p. 11.
31. Vö. Könyvtárosképző tanfolyam. In: Magyar Könyvszemle. 1937. p. 67-68., 347; 1938. p. 82. Az előadások vázlatái kötetbe gyűjtve is megjelentek: Könyvtári előadások : az 1937. évi február 1. – márc. 23. között tartott könyvtárosképző tanfolyam előadásainak összefoglaló vázlata : kéziratként. Bp. : kiadták a tanfolyam hallgatói, 1937.
32. Vö. Fitz József levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Bp., 1945. május 11. OSZK Kézirattára, Fond 45/1214. p. 3.
33. Az újabb irodalomból vö. Pogány György: Igazolóbizottsági eljárás és B-listázás az Országos Széchényi Könyvtárban. 1-2. rész. In: Könyvtári Figyelő. 2015. 3. sz. p. 339-353.; 4. sz. 497-502.
34. Vö. Katsányi Sándor – Tóth Gyula: A fővárosi könyvtárának története. 1945-1998. Bp. : FSZEK, 2008. p. 52-53.
35. Vö. Fitz József levele gróf Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Bp., 1945. május 11. OSZK Kézirattára, Fond 45/1214.
36. Varjas Béla: Könyvtárosképzés. In: Magyar Könyvszemle. 1947. p. 1-13.
37. Vö. Varjas Béla: Könyvtárosképzés. In: Magyar Könyvszemle. 1947. p. 2.; Bényei Miklós (szerk.): A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története : 1935-2009 : jubileumi kiadvány. Bp. : MKE, 2011. p. 15.
38. Varjas Béla: Könyvtárosképzés. In: Magyar Könyvszemle. 1947. p. 3.

39. Vö. Dancs Istvánné: Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez : 1945-1949. Bp. : Kossuth, 1988. p. 8.
40. Vö. Farkas Péter: Szabadművelődés korszaka, avagy közművelődés 1945-1948 közötti Magyarországon. In: Iskola a társadalmi térben és időben : 2011-2012. 1. kötet / Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola ; szerk. Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia. Pécs : PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 2013. p. 140-146.
41. Gombos Ferenc miniszteri tanácsos, osztályfőnök körlevele az iskolán kívüli nevelés vezetőinek, egyesületi vezetőknek a népművelési tevékenység megindításáról. Bp., 1945. október 5. MNL OL. Fond XIX-I-1-i-62. Közli: Dancs Istvánné: Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez : 1945-1949. Bp. : Kossuth, 1988. p. 29-31.
42. Köznevelés. 1948. p. 181.
43. Előadói feljegyzés a népfőiskolai kultúrvezetők részére tartandó tanfolyamról. Budapest, 1948. július 16. MNL OL. Fond XIX-I-1-i-229. Közli: Dancs Istvánné. i.m. p. 305.
44. Javaslat a 8 hetes középfokú népművelési iskola tematikájára és módszereire. [1949 november]. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Könyvtárosképző iskolák ügyei.
45. Vö. Halász Csilla: A nép művelése : Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején. Bp. : Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, 2013. p. 98-100.
46. Mihályi Imre: Javaslat a Népművelési Továbbképző Intézetben megrendezendő könyvtáros tanfolyamokra. Bp., 1954. június . MNL OL. Fond XIX-I-3/d. Könyvtárosképzés.
47. Vö. Farkas Péter: Szabadművelődés korszaka, avagy közművelődés 1945-1948 közötti Magyarországon. In: Iskola a társadalmi térben és időben : 2011-2012. 1. kötet / Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola ; szerk. Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia. Pécs : PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, 2013. p. 145.
48. A Szabad Akadémia előadóinak névsora. Aláírás, dátum és szám nélkül. [Budapest, 1949]. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Könyvtárosképző iskolák ügyei.
49. 1949. évi 15. törvény új minisztériumok szervezéséről és a magyar köztársaság kormányának átalakításáról. In: Igazságügyi Közlöny. 1949. június 30. p. 277.
50. Országgyűlési napló. 1949. col. 23-24.
51. Z. V.: Beszámoló a Könyvtárosok Országos Értekeztetéről. In: A Könyvtáros. 1954, 4. sz. p. 5.
52. Jegyzőkönyv. Bp., 1950. május 27. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Könyvtárosképző iskolák ügyei.
53. Jelentés a Könyvtárosi Iskolán ... végzett általános vizsgálatról. VIII/3/563/1951. Bp., 1951. július 28. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Könyvtárosképző iskolák ügyei.
54. Jegyzőkönyv. Bp., 1954. április 17. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Könyvtárosképző iskolák ügyei.
55. Halász Csilla: A nép művelése : Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején. Bp. : Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, 2013. p. 105.
56. Gerő Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia. 4. kötet. Bp. : Könyvtári Intézet, 2014. p. 149.
57. A Somogyi-könyvtár száz éve : Könyvtártörténeti tanulmányok / szerk. Péter László. Szeged : Somogyi-könyvtár, 1984. p. 170.
58. Vö. Kéglí Ferenc: Adalékok könyvtárügyünk homályos éveiről : 1945-1949 : Az Országos Könyvtári Központ első évei és a körzeti könyvtárak szervezése. In: Könyvtári Figyelő. 2016, 1 sz. p. 42-45.

59. Pál Ernő – Tóth Ferenc: Körzeti könyvtárak : (1950-1952). In: Pest megye könyvtárai / szerk. Pál. Ernő. Bp. : Pest Megyei Könyvtár, 1965. p. 31.
60. Mihályi Imre fogalmazványa a könyvtáros képzésről. Bp., 1954. november 30. MNL OL. Fond XIX-I-3-d. Könyvtárosképzés.
61. A könyvtárosképzésről. In: A Könyvtáros. 1954, 10. sz. p. 45.
62. Feljegyzés Horváth Márton elvtárs részére. [1951]. MNL OL. Fond M-KS 276. f. 89. Idézi: Halász Csilla: A nép művelése : Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején. Bp. : Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, 2013. p. 103.
63. Jelentés a Könyvtárosztály munkájáról. Budapest, 1950. október 30. MNL OL. Fond XIX-I-3-h. A könyvtárosképzésről szóló rész: p. 3., 6., 9-10.
64. Vö. Vadász Ferencné. A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai : 1945-1976. Bp. : Népművelési Propaganda Iroda, 1980. p. 15-16.
65. Mihályi Imre fogalmazványa a könyvtárosképzésről. Bp. 1954. november 30. MNL OL. Fond XIX-I-3-2. Könyvtárosképzés. 1954.
66. Nonn György sk. Népművelési miniszterhelyettes aláírásával: Felhívás az érettségiző fiatalokhoz. Bp., 1953. április 29. MNL OL. Fond XIX-I-11. 2 doboz.
67. Az öthónapos Könyvtárosképző Iskola végzett hallgatóinak találkozója. In: A Könyvtáros. 1953, 12. sz. p. 20.
68. A Magyar Népköztársaság minisztertanácsának 2001/1/1953. számú határozata Könyvtáros Gimnázium létesítéséről. In: Népművelési Közlöny. 1953. január 28. p. 17-18.
69. Haraszthy Gyula: A könyvtárosképzés helyzete és feladatai. In: A Könyvtáros. 1953, 1. sz. p. 10.
70. Gerő Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia. 4. kötet. Bp. : Könyvtári Intézet, 2014. p. 154.
71. Mihályi Imre: A könyvtárosképzésről. Bp. 1954. október 1. MNL OL. Fond XIX-I-3-d. 2. doboz. Könyvtárosképzés.
72. Barát [?] Lászlóné: A Fővárosi Könyvtár (mint közművelődési könyvtár) története : [kézirat]. II. rész, p. 49. MNL OL. Fond XIX-I-20. Könyvtári oktatásüggyel kapcsolatos előadások, feljegyzések.
73. Jelentés a Könyvtárosi Iskolán ... végzett vizsgálatról. VIII/3/563/1951. sz. Bp. 1951. július 28. MNL OL. Fond XIX-I-3-s. Népművelési Iskola Könyvtáros Iskola. 1951.
74. 2.042-13/1952 /V. 14./ M.T. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. In: Népművelési Közlöny. 1952. május 14. p. 58-59.; 8.720-2-33/1952. /V. 14./ Np. M. sz. utasítás a könyvtárügy fejlesztéséről szóló 2.042-13/1952. sz. minisztertanácsi határozat végrehajtásáról. In: Népművelési Közlöny, 1952. május 14. p. 59.
75. Nagy Éva: Szombathely rend. Tan. Városi közkönyvtárától a Megyei Könyvtárig. In: A Berzsényi Dániel Könyvtár : fejezetek Szombathelyi könyvtártörténetéből : 1880-2002. Szombathely : Berzsényi Dániel Könyvtár, 2002. p. 19.
76. 2.42-13/1952 /V. 14./ M. T. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. In: Népművelési Közlöny, 1952. május 14. p. 58. Részletesebben vö. Pogányné Rózsa Gabriella: Az Egyetemi Könyvtár fejlődése 1945 és 1980 között. In: Az Egyetemi Könyvtár története és gyűjteményei / Szógi László (szerk.). Bp. : ELTE Eötvös Kiadó, 2008. p. 135-136.
77. Vö. Vadász Ferencné: A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai : 1945-1976. Bp. : Népművelési Propaganda Iroda, 1980. p. 14-15.
78. Nemes Dezső: A népművelési munka soronlévő feladatai : részletek az 1952. március 17. és 18.-i Országos Népművelő Értekezleten tartott előadói beszédből. In: Könyvbarát. 1952. 4. sz. p. 3.

79. A 1610-35-20/1953. dec. 4. sz. jegyzőkönyvet hivatkozva: A Somogyi-könyvtár száz éve : Könyvtártörténeti tanulmányok / szerk. Péter László. Szeged : Somogyi-könyvtár, 1984. p. 175-176.
80. Vö. Benedek Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész, 1950-1983. Bp. : OMIKK, 1983. p. 60. 43. sz. lábjegyzet.
81. A Népművelési miniszter 11-1-18/1954. Np. M. sz. utasítása a függetlenített vállalati műszaki könyvtárosok képzéséről. In: Népművelési Közlöny, 1954. május 28. p. 106.
82. Vö. Benedek Jenő: Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár története. 2. rész, 1950-1983. Bp. : OMIKK, 1983. p. 60-63.
83. Jánuszky Lajos: Az első műszaki könyvtárosi vizsga. In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója. 1954. 2. sz. p. 1.
84. Balázs Sándor: Magasabb színvonalú szakkönyvtárosképzést! In: A Könyvtáros. 1954, 4. sz. p. 28.
85. Vö. A népművelési miniszter 11-2-18/1954. NP. M. számú utasítása a könyvtárosi munkakör képzéséhez kötéséről és a könyvtárosok továbbképzéséről. In: A Könyvtáros. 1954, 8/9. sz. p. 44-45., eredeti közlése: Népművelési Közlöny. 1954 augusztus 27. p. 154-155.
86. Barabási Rezső 865-V-7-40 sz. körlevele az érintett intézményeknek. Bp., 1954. december 22. MNL OL. Fond XIX-I-3-d. Könyvtárosképzés.
87. Népművelési Közlöny. 1954. december 30.
88. Mihályi Imre feljegyzése Újhelyi elvtárs részére a 11-1-132/1954. Np. M. sz. utasítás kapcsán. Bp., 1955. január 7. MNL OL. Fond XIX-I-3/d. Könyvtárosképzés.
89. Az Országos Könyvtári Központ könyvtárostanfolyamai. In: Könyvtárügyi Szemle. 1951, 3/4. sz. p. 45-48.
90. Vö. Könyvtáros- és dokumentáló tanfolyam : 1950 okt. – dec. 1-2. kötet. Bp. : OKK, 1951.
91. Az OKK 1950. évi könyvtáros és dokumentáló tanfolyamának vizsgálati szabályzata és vizsgakövetelményei. MNL OL. Fond XIX-I-1-h 375. doboz. 1613-124.
92. [Az] Országos Könyvtári Központ könyvtáros- és dokumentáló tanfolyama. In: Könyvtárügyi Szemle. 1951, 1. sz. p. 73.
93. Zalai Zoltán levele Alexits Györgynek. Bp., 1951. október 17. MNL OL. Fond XIX-I-20. Könyvtári oktatásüggyel kapcsolatos előadások, feljegyzések.
94. Mátrai László 814/1951. számú levele az OKK-nak a házi szaktanfolyamról Bp., 1951. október 9. ELTE Levéltára. Fond 19/a. Iktatott iratok.
95. Az Egyetemi Könyvtár munkaterve az 1950. évre. p. 2. ELTE Levéltára, Fond 19/d. Munkatervek.
96. Jelentés a Könyvtárügyi Tanács 1954. évi működéséről. p. 2. MNL OL. Fond XIX-I-25. OKT iratok.
97. Sebestyén Géza: Útmutató tanszéki könyvtárosok számára. Ism.: Pajkossy György. In: A Könyvtáros. 1954, 4. sz. p. 45-46.
98. Hiller István – Zsámboki László – Zsidai József: A műszaki felsőoktatás első könyvtára Magyarországon : 1735-1985 : Selmecebánya – Sopron – Miskolc. Miskolc : Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, 1989. p. 202.
99. Gerő Gyula: Magyar könyvtártörténeti kronológia. 4. kötet. Bp. : Könyvtári Intézet, 2014. p. 154.
100. Vö. Tervezet a budapesti tudományos nagykönyvtárak dolgozói számára indítandó szakmai továbbképzésre az 1954-55. tanévben. Bp., 1954. augusztus 13. MNL OL. Fond XIX-I-3-d. Könyvtárosképzés, illetve jelentés a Könyvtárügyi Tanács 1954. évi működéséről. MNL OL. Fond XIX-I-25. OKT 1955-1958.

## Ötven év – ötezer szóban

Az ötven évvel ezelőtti tavaszon nagyon elfoglalt voltam. Szerveztem egyetemi csoportom érdeklődő tagjai számára egy szép felvidéki utat (Kassa, Eperjes, Késmárk, Bártfa), orosz szakosként pályáztam egy ösztöndíjas moszkvai tanévre, gyűjtöttem a Cserépfalvi Kiadóról készítendő dolgozatomhoz az anyagot korábbi munkahelyemen, a nemzeti könyvtár hírlaptárában. A pályázatot elnyertem, ősszel indultunk ötvenen a Lomonoszov Egyetemre. Ismertebb társaim voltak: Aczél Endre (újságíró), Szántó Péter (OMIKK, TMT), Balázs-Piri Krisztina (újságíró).

Nyáron a dolgozat is megíródott Nyírbátorban, a szakmai gyakorlat idején. Közben foci világbajnokság (Alberték legyőzték a brazilokat), sok kirándulás a csodás bátorligeti ősláp vidékén. A dolgozatot a bizottság díjazta, ám fontosabb ennél, hogy Dezsényi Béla arra biztatott, tömörítsem a hatvan oldal feletti anyagot, és akkor van remény a *Magyar Könyvszemlé*be bekerülni. Írásom 1968 végén napvilágot is látott. Huh, milyen büszke voltam, hogy már ötödéves koromban...

Így kezdődött az, hogy komolyabban írósgálásra adtam a fejem.

A dolgozat születése közben sokszor beszélhettem Cserépfalvi Imrével, a neves kiadóval, aki akkor a mai MKKE elődjét, a Könyvkiadók és Kereskedők Tájékoztatói Központját vezette, és mint ilyen, hozzásegített ahhoz, hogy a *Könyvtájékoztató* című havi lap szerkesztőségének külső munkatársa lehessenek, és pedig Bor Ambrus író szárnyai alatt. A Cserépfalvival folytatott beszélgetések számos részlete máig elevenen él bennem, például amit az államosítás pillanatáról mesélt, amikor egy perc alatt el kellett hagynia irodáját, és még személyes dolgait – családi fényképeket, József Attila kézírásait stb. – sem vihette magával (e kincsek a zúzda áldozatai lettek). Ma a Rákosi-korszak könyvtártörténetét kutatjuk munkatársaimmal, ezek az élmények is erősítenek az akkori valóság feltárásának elszántságában.

### **Család és pályaválasztás**

Felvetődhet, hogyan is lettem könyvtáros? Nagy létszámú, kiterjedt értelmiségi családból jövök, ötödik fiúként. Apai ágon az ősök a reformkor óta patika-tulajdonosok voltak (Körmen, Oroszlános patika), mígnem nagybátyám idejében, 1950-ben államosították a többi gyógyszerházzal együtt. Szeretem felidézni a dédapákat: apai ágon a másik Techet



Bódog (Félix) vízimolnárként kezdte a XIX. század hetvenes éveiben, a lehető legalulról, ám kiváló szervező-vállalkozó tulajdonságaival odáig vitte, hogy a világháború éveiben egy bucsui kismemesi gazdaságot vehetett meg – apám később itt gazdálkodott –, miközben Szombathelyen már többemeletes bérháza is állt. Egy példát említek a felismert lehetőségekből. Felsőbedi (ma Burgenland, Oberbildein) vízimalmával áramot fejlesztett, az árammal fűrésztelepet hajtott, azon feldarabolta a stájer hegyekben vett rönköket, azt elszállította a fában szegény Bácskába, ott megvette Európa legjobb gabonáját, azt megőrölve eladta a hegyi embereknek, ahol meg épp a gabona hiányzott. Ehhez persze kellett a monarchia tágassága, sokarcú lehetőségeinek világa. Anyai dédapám, Carl Wildner a kiegyezés előtt megszállt – ám szépre fogékony – katonatisztként érkezett a Felvidékre. Ott egy elmagyarosodott ifjú hölgybe lett szerelmes, aki hamarosan magyar kokárdát kötött a tiszti úr pipájára. Lett is fegyelmi, meg évekre szóló eltávolítás, a messzi Milánó környékére. De jött a kiegyezés, a házasság szép Etelkájával, Carlból meg a magyar honvédségnél később Károly lett. Nyugdíjba vonulásakor tábournoki rangot kapott, – nemesi címet már előbb. Kisebbik fia a nagyapám, Wildner Ödön, aki száz évvel ezelőtt a főváros kulturális és szociálpolitikai ügyeinek felelőseként, Bárczi István polgármester bizalmasaként írta be magát a történelembe (*Népművelés* című folyóiratokról hosszabb tanulmányt írtam, ami a *Könyvtári Figyelő* 2008. 4. és 2009. 1. és 2. számában jelent meg három részben). Meg azzal is, hogy a Fővárosi Könyvtárba kívánczó Kőhalmi Bélát hozzásegítette e szándéka teljesítéséhez, lévén hogy Wildner és Szabó Ervin jó barátok voltak. Kőhalmi a jó tettet azzal viszonzta, hogy 1962-ben, amikor az érettségi után könyvtárösszágra kívántam én is adni a fejem, besegített az OSZK Hírlaptárába.

Másik anyai dédapám, Szathmáry György, a kiegyezés után újságíró volt Jókai Mór *A Hon* című napilapjánál. A szegei árvíz után elkísérte főnökét a Tisza-parti városba, ahol a nevezetes Kass Szállóban háltak meg, és a tulajdonos szép és művelt Erzsike nevű lánya lett hamarosan a felesége. Szathmáry a továbbiakban tíz évig országgyűlési képviselő, majd a minisztériumban az „elemi népoktatás” felelőse, mai szóval szakállamtitkár lett. Tehát a dédapák – a precíz patikus, a helyzetfelismerő vállalkozó, a művészetkedvelő katona, a jeles művelődéspolitikus – megérdemelnek néhány jó szót...

Édesanyámról, Wildner Éváról itt nem tudok érdeme szerint beszámolni, ő olyan kifejezhetetlenül nagy alakja mindannak, amivé lettem. Csak „tárgyszavakban”: derű, lendület, soha nem csüggedő optimizmus, bizalom a gyerekeiben, végtelen segítőkészség minden esett irányában – és még mi minden jellemezte! Csodálatos ember volt. Apám zárkózott egyéniség volt, miközben a megbízhatóság szobrát róla mintázhatták volna.

Tehát 1962 és 1964 között OSZK Hírlaptár. Sok ismert kutatót szolgálhattam ki: Csánádi Imre költőt, Passuth László író, az irodalomtörténész Pándi Pált és Szabolcsi Miklóst. Meg egy bogaras öregurat, aki azt akarta bizonyítani, hogy róla mintázta Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk* Nemeček Ernőjét. Az akkori Hírlaptár csodálatos „televény” volt: idősebb tudósok, mint a mára sajnálatosan elfeledett Takács Menyhért; érett tudósok, mint a történész Kemény G. Gábor; leendő nagyságok, mint Kókay György irodalom- és sajtótörténész. Ő majdan, 2001 őszén, doktori védésem elnöke lett. Szintén raktárosként volt számos ifjú titán körülöttem: a kedves természetű, finom tehetségű Fogarassy Miklós, vagy a kiváló koponya Kulin Ferenc. Sokat segített következő évi felvételi vizsgámra való felkészülésemben. És végül ott voltak ’63-as „amnesztia” révén szabadult ötvenhatosok. Akkor szabadult Molnár István ügyvéd, raktáros kollégám, miként Tóth Lajos is, aki azután élete végéig a nemzeti könyvtárat szolgálta.

Ki ne felejtsem a csodás nőket! A sugárzó ifjú, harmincas Izsó Livia és Lakatos Éva egymással szemben ültek, s én, a „tanyasi” világból jött ifjúként kissé pirulva mertem közelükbe settenkedni. A Hírlaptárhoz kötődik az első nagy szerelem Sz. iránt. A néha adódó szabad negyedórákban meg bele lehetett nézni a reformkori *Életképek*be vagy a *Nyugat* számaiba. A Hírlaptár nagy iskola volt, felért egy második érettségivel.

Az egyetemen az orosz-könyvtár szakot 1964-ben kezdtem. A fehérvári József Attila – a korábbi és mai Ciszterci Szent István – Gimnáziumban (a közeli Sárpenteléről bejáróként) orosz tagozatos osztályban végeztem, így logikusan adódott az orosz választása. „A” könyvtárat a gimnáziummal szemben működő megyei könyvtár szolgáltatásai által ismertem meg. Volt ugyan egy meghökkentő élményem: negyedikben egy gyakorló tanárnő bukkant fel körünkben, épp a jelentkezés ideje táján, aki végzős könyvtáros hallgató volt, és mindenképp le akart beszélni e szakra való jelentkezésemről. (Megjegyzem: hamarosan öngyilkos lett.)

Ha nehezebb pillanatokban néha felmerül bennem, miért is léptem a könyvtári világ „mezejére”, jöhet a számadás: ez épp nekem való volt. Tágas világ, amelytől sokat kaptam, és tán tehettem is ezt-azt.

A könyvtár szakos képzés jó is volt, meg nem is. Valami hiányzott belőle számomra, talán a lendület, a modernség. Talán nem is minden tanár volt egészen odavaló. Bizonyos tárgyak (a katalogizálás története) is furának tűntek, miközben a dokumentáció és szakkönyvtárügy csak választható stúdium volt. Utólag visszagondolva emlékezetes élmény volt, amikor Vásárhelyi Pál elvitt minket a nagyhatalmú Országos Tervhivatalba, ahol egy számítógépes perifériát csodálhattunk meg, persze illő távoból. Viszont tenger sok igazi egyetemi élményem volt: Hahn professzor vallástörténeti előadása a zsúfolt előadóteremben, az Egyetem Színpad fantasztikus műsoraival, a legújabb magyar filmek bemutatói, a rendezők (mint Kovács András) részvételével. Szívesen emlékezem csoporttársaimra; Buza Domival, Szligán (Visnyik) Katival, Vörös Mártival (Józsa Sándorné) máig él barátságunk.

Verseket is farigcsáltam. (Ki nem bűnözik ifjú korában?). Baráti kapcsolatban álltam a költő Utassy Józseffel, azaz Dzsóval, nála is maradt örökre egy Pilinszky-kötetem... Az irodalmi folyóirat, a *Tiszta Színnel* jobb megismertetésére programot szerveztem. Közben gimnazisták orosz-tanításából némi zsebpénzre tettem szert, a tanulmányi és szociális ösztöndíjat kicsit kiegészítve önellátóvá váltam, miközben rokoni albérletben, szabadon élhettem Wildner-nagybátyáméknál a Városmajor utcában. Azután jött a moszkvai év, a Lomonoszov Egyetem, megdöbbenően vaskalapos, mondhatni, sztálinista szemléletével. Ám a magyar csoport vidám volt, és utazni is lehetett a két kontinens nagyságú birodalomban: télen Közép-Ázsia (Taskent, Szamarkand, Buhara, a tádzsikisztáni Pamír-hegység), tavasszal a Baltikum (Vilnius, Riga, Tallinn) és Leningrád, nyáron a kazahsztáni „szűzföld” (épitőtábori munka 40 fokos melegben), majd jutalomként Észak-Kaukázus (Puskin, Lermontov nyomában), Fekete-tengeri tartózkodás. Kiskamasz kori lázas utazási olvasmányélményeim valósággá váltak...

## **Kecskemét, KMK és a saját családom**

Felnőtt évek. Kovács Máté professzorunk gyűjtötte a munkahelyi lehetőségeket. Én tudatosan olyan helyet kerestem, amely nem olyan nagy, mint a nemzeti könyvtár (itt a munka „futószalagján” mindössze egy részlet gondozása juthat nekem), és nem is túl

kicsi. Így ideális választásnak tűnt a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár. És tényleg, rengeteg alapvető élményem fűződik a másfél évhez, amelyet ott töltöttem. Az alföldi táj, a kultúra – a magisztrátus (egyben könyvtárunk) épülete közelében halt meg szívrohamban Katona József drámaköltő –, és főleg az emberek. Leginkább három kollégina: Heltai Júlia, Bodor Kati és Király Iluska, meg valódi értelmiségi férjeik. Sokat jártam a megyét, például könyvet és filmet vittünk a tanyákra, és én az akkor új szovjet Anna Karenina-film vetítése előtt azt magyaráztam, ne csak a ruhákat nézzék, érezzék át az emberi szenvedélyeket, a sors kemény csapásait is ... Munkaköröm a tájékoztatás és a helyismereti gyűjtemény kezelése, fejlesztése volt.

Másfél év után következett a váltás: lehetőségem nyílt a nagyhírű KMK-ba, a mai Könyvtári Intézet elődjébe, a Könyvtártudományi és Módszertani Központba kerülni. Ekkor már Fogarassy Miklós is ott tevékenykedett a lendületes Papp István igazgatása alatt. Papp számomra az elmúlt fél évszázad legnagyobb hazai könyvtáros alakja. Sorsom ajándéka, hogy újabban baráti látogatásra fogad otthonában. Osztályvezetőm a lenyűgöző egyéniségű Bereczky László, kitűnő osztályos társaim: Horváth Tibor, Kondor Imréné, Sárdy Péter, Cholnoky Győző voltak. S az intézetben hány kitűnő elme dolgozott! Vargha Balázs, Sallai István, Fodor András és még sokan mások. Akkoriban a KMK-nak elképzelhetetlenül nagy tekintélye volt. Ha vidékről felszaladt a fővárosba valamit elintézni egy vidéki igazgató, akkor biztos bejött egy kávéra, kupica italra, és folyt a világmegváltás. Sok jó dolog született ott, én pedig megtanultam öt év alatt a modern szakmát (második diplomával felérően), persze oroszul, németül és kicsit angolul is olvasva a fontosabb irodalmat. Ám volt a munkánknak egy „szervi” baja: mind gyakrabban éreztem, hogy az intézetben gyártott elképzelések, jövőbe mutató anyagok szép lassan, fokozatosan a papirkosárban landolnak. Ebben nem a KMK volt a hibás, hanem a főhatóság, még inkább a „lassuló” idő, a Kádár-rendszer enerválttá válása. Így a negyedik évben elkezdtem körülnézni, merre irányítsam lépteimet. Még a kecskeméti megyei könyvtár igazgatását is megpályáztam, ám azt Lisztes László nyerte el.

Nagyon jó „vice” volt, hogy 1971-ben, éppen április 1-jén ismerkedtem meg azzal a minden tekintetben különleges személyiséggel, aki ősszel – egy mesés erdélyi utat követően – már feleségem is lett, Belohorszky Márta Máriával. Neki apai ágon a felmenői évszázadokon át evangélikus lelkészek voltak a Felvidéken, majd dédapját hívták el Újvidékre, ahol szuperintendensként szolgált. Minden evangélikus lelkési családdal rokonságban álltak: egyik dédapja a nyomdász Hornyánszky Viktor, és volt Sztéhlo-ős is. Márta (1944-2005) sírjához menet meg-megállok Sztéhlo Gábor sírjánál, és elcsodálkozom, milyen lelkerő működött benne, hogy fiatal feleséggel, két kisgyerekekkel, 35 évesen minden veszélyt vállalt 1944-ben embertársai mentése érdekében. Márta szülei tanárok voltak, hatalmas tudással – és drámai sorssal. Mindketten „trianoni” menekültek; anyósom apja Dél-Erdélyben főszolgabíróként dolgozott 1918 végéig, amikor távoznuk kellett, és jött a vagonlakás, a nélkülözés. Ez a törés 1945-ben durván megismétlődött: apósom nem maradhatott tanár a nyíregyházi evangélikus gimnáziumban. Négy gyerek nőtt náluk, az idősebbek zenei pályán próbáltak érvényesülni, míg öccse, Pali neves irodalomtörténész-kritikus lett. Két jelentős esszékötet maradt utána. Márta Debrecenben tanult, a nagy „B”-ék tanítványaként: Borzsák István, Bán Imre, Barta János. Latin, magyar és finn-ugor szakos diplomát szerzett, később még könyvtárosit is. Három gyermekünk született a '70 években: Lőrinc, Balázs és Júlia. A fiúk közgazdásznak tanultak, Juli viszont diploma-

szerző bajnok: az ELTE-n jog, esztétika, német, az amerikai Yale Egyetemen újabb jogi diploma, majd doktorátus a New-York-i Columbián. Amikor 1985-ban eljutottunk az NSZK-ba (Trabanttal – volt is csodálkozás a Bodení tónál), beszereztünk egy Commodore 64-es csoda-masínát. A fiúk kamaszként rögtön rávetették magukat, félév múlva már kis programokat írtak. Manapság többé-kevésbé ezen a közgazda vagy informatikus vonalon érvényesülnek Bécsben és Göteborgban. Júli a nagy tavaknál egy jelentős egyetem (University of Michigan) oktatója lett, idén lát napvilágot könyve az Oxford University Pressnél. Pompás unokák – Panni, Kamilla – nődögélnek Bécsben, erősek, ügyesek, szépek, okosak. A humor is velük született: nagypapából így néha nagypaprika leszek...

## Moszkva

1974 végén bukkant elő egy nagyon vélt lehetőség: a KGST-országok születőben lévő közös könyvtári-információs rendszerének moszkvai központjába minden tagország pár munkatársat delegálhatott. Orosz tudással ott a helyem, az országnak is jól jöhet – gondoltam. A minisztériumi főnökök melegen pártolták a dolgot, így azután 1975. augusztus elejétől három évet töltöttem a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban (NTMIK). Nem kellett több mint pár hét vagy hónap, hogy rájőjjenek: keserves tévedés áldozata lettem, ez egy totálisan hierarchikus intézmény, a szakmai tudás nem épp elsődleges, a „láger” számítógépes információs rendszerei inkább csak papíron léteznek... Mi meg kézzel írhatjuk anyagainkat, majd kemény bürokratikus menetek révén lesz ebből gépelt-sokszorosított formában szétküldhető előterjesztés. Ráadásul Moszkva és a birodalom tíz év alatt gyökeresen megváltozott: ami korábban nem volt kérdéses (kenyér, tej, vaj, felvágott, sajt beszerzése), az 1975-ben már hosszasan utánjárást igényelt. Mi pedig két picit gyerekekkel érkezünk. A diplomáciai testület klinikájának idős orvosnője egyszer lakásunkra kijöve beteg kicsinyeink megnézésére, felszólította feleségemet, mutassa, milyen gyógyszereket hozott Magyarországról, és ezek közül jelölje ki, melyiket kell beadni. No comment – mondanák mai kifejezéssel.

Mostanában olvastam egy nagy orosz sinológus anyagában: Mao vezér Kínája olyan halálos fenyegetést jelentett, hogy a hatvanas évek második felétől újra a kolosszális fegyverkezés lett az első számú feladat. A Szovjetunió összeomlása nem csekély részben Mao számlájára írható. Mi ezt akkor nem tudva, keservesen számlálgattuk a hónapokat, napokat: mennyi van még vissza a hazatérésig. Feleségem szűk baráti körben 1977 szilveszteri éjjelén megkockáztatta, hogy szerinte – minthogy semmi sem működik – a birodalom össze fog omlani... Lényeglátás és független személyiség volt e meglátása mögött is.

Számos delegáció fordult meg a NTMIK-ben, a legtöbb hozott nekünk otthoni élelmiszert, gyógyszert, hiányzó gyerekholmit. Örök hála Fügedi Péternének, Szűcs Jenőnének és a többieknek. Fügedi Joli egy ilyen alkalommal felvetette családlátogatásán, hogy talán kedvem lenne a Széchenyi-be hazatérni: a feladat egy új osztály vezetése lehet.

Jó csapatom lett a Repertórium szerkesztőségében, csupa kedves, elkötelezett ember. Nagy szakmai viták nyomán modernizáltuk az 1946-ban indított repertórium tartalmát, partnerként fogadva el az országos szakkönyvtárak – addig párhuzamos, de jobb minőségű – nemzeti szakkönyvtárakat (orvosi, mezőgazdasági, műszaki területen). A társadalomtudományi anyagot – évi kb. tízezer tételt – Horváth Magda kitűnő tárgyszójegyzékét felhasználva tárgyszavazni kezdtük. Ráadásul a friss folyóiratszámok beérkezésétől a bibliográfia kiküldéséig tartó „átfutási időt” kemény munkával három hónapra csökkentet-

tük, hogy valóban friss információt adjunk a felhasználók kezébe. (Veszteségnek tartom, hogy 2003-tól már nem jelenthetett meg a repertórium.)

Fügedi Péterné és felettesünk, Zircz Péter főigazgató-helyettes egyre fontosabb dolgokba vont be, majd ennek folytatásaként, 1982-től Fügedi Péterné helyettese lettem. 1993 júniusában pedig jött a „derült égből”-szituáció: Joli nyugdíjba megy, én leszek az utód.

## **Irány a Vár!**

Alig kezdtem munkámat szeptember 1-jén az országos központi szolgáltatások, amikor Zircz súlyos betegséggel kidőlt a sorból. Jött a minisztériumi telefon: én leszek a budavári építkezéssel és a közelgő költözéssel kapcsolatos munkák első számú felelőse a nemzeti könyvtárban. Annak idején, 1964-ben úgy búcsúztattak a Hírlaptárban, mire végzek, a könyvtár 1968-ban már a Várban lesz. Ezek után teltek-múltak az évek, évtizedek...

Alig múlt egy-két hét, szólt a minisztériumi nacsalnyik, hogy a kivitelező vállalat főnöke – úgymond – „feljelentett” minket Köpeczi Béla miniszternél, hogy kezdhetnénk már a költözést, de nem vagyunk felkészülve, hisz’ lám, költöztetési tervünk sincs. Ergo, egy hét alatt legyen! Megcsináltuk, kimutatva a szükséges szállítási kapacitást a konkrétan megjelölt állományrészekhez, a gigantikus katalógusokhoz, a 700 ember irodai dolgaihoz stb. Majd egy évvel később valóban elkezdhattuk a költözést, mire a vári épület legalább alapvetően „zárhatóvá” vált, az épületgépészet is átesett a próbákon, és nem járkált ki-be több száz lengyel vendégmunkás. A nagy költözési roham félév alatt lezajlott. Szerencsénkre enyhe tél adódott, hisz’ nem volt irreális a félelmünk, mi van, ha a lefagyott Duna-hídon haladva a súlyosan megrakott teherautók megbillennek és az unikális kincs veszélybe kerül... Ilyen baj nem történt. De elvesztettük a 33 éves Vajda Gábort, a szakma egyik legnagyobb reménységét. Én búcsúztattam a Farkasréti temetőben; erre készülve Kőmives Kelemen balladája járt a fejemben. Nagy eredmény élő áldozatot kíván:

*„Csak így állítjuk meg magos Déva várát,  
És így nyerhessük el annak drága árát...”*

## **Új főigazgató, új feladatok**

1985. április elején megnyitotta kapuit a nemzeti könyvtár a Budavári Palotában. Nem ideális hely, de a tetemes átépítéssel legalább harminc évre elégséges helyet kínált, ráadásul reprezentatív helyen. Lassan-lassan az olvasó is, a könyvtáros is megszokta az új helyet meg a közlekedést. Ám nem volt kinevezett főigazgatónk. (Miért is lett volna különben egy 39 éves újdonsült főosztályvezető a „vári” költöztetésért felelős?). Végre 1986 tavaszán eldőlt, Juhász Gyula történész vállalja magára a terhet, és megpróbálja átvezetni a modern épületben lévő intézményt a legújabb elvárások alig kivehető – még nehezebben kivitelezhető – dzsungeljén.

A nemzeti könyvtár számítógépesítése a „szocialista tábor” eszközeivel nem volt vállalható, Nyugatról meg nem adtak – ha lett is volna rá pénz – a fennálló embargós megállapodások (az úgynevezett COCOM-lista) miatt. A történelemnek kellett közbelépnie: a rendszerváltozással nyílt meg a lehetőség a régóta szükséges modernizálásra. A döntés főleg a kurrens külföldi folyóiratok központi katalógusát (Nemzeti Periodika Adatbá-

zis, NPA) és a kurrens nemzeti bibliográfiát érintette. Az új vezetés nagy gyűjteményi-feldolgozó-nemzeti bibliográfiai főosztályt hozott létre Berke Barnabásné vezetésével (kurrens nemzeti bibliográfia), az NPA pedig Tószegi Zsuzsanna osztályvezetőre és rám várt. Zsuzsa nemcsak teljesen felkészült szakembernek, de kitűnő menedzsernek is bizonyult. Vele is máig tart – nagy örömemre – a barátság. Csak azt sajnálom, hogy a Neumann Digitális Könyvtár és Multimédia Központ sikeres megteremtése és vezetése után nem kapott képességeit megillető, még méltóbb feladatot.

Utolsó évem kiemelkedő feladata volt az IFLA-val, a British Library-vel közösen szervezett nagy nemzetközi dokumentumszolgáltatási konferencia (3rd International conference on interlending and document supply) megrendezése. A budapesti rendezés gondolatát egy Berlin mellett – hajdani Stasi-kiképző központban –1991 elején, a berlini fal leomlása után rendezett konferencián vetettem fel, és az angol kollégák rögtön támogatták az ötletet. Nagy munka volt, de az eredmény – szerintem – komoly sikert is hozott. Az 1972-es IFLA-közgyűlés óta ennyi külföldi szakértő – legalább 250 fő – nem volt honi konferencián. Sikerült pénzeket „kicsiholni” arra is, hogy a szegény keleti szomszédok egy-egy képviselőjét is meghívjuk. Maurice Line és kiváló társai igen elégedettek voltak. Göncz Árpád köztársasági elnök elvállalta a megnyitó beszédet, egyéniségével lenyűgözte a jelenlévőket.

Beárnyékolta örömlőnk, hogy a konferencia utáni napokban hirtelen eltávozott az élők sorából Juhász Gyula, akivel mindig meg lehetett találni a közös nevezőt, sőt, nem egyszer higgadságával, személyiségéből áradó tekintéllyel állt ki mellettünk. Eltávozta azt is jelenti-e, kérdeztem magamtól, hogy nekem talán új helyet kell találnom? Tíz évig vezettem egy „keresztűben” álló főosztályt: az ország könyvtárosai minél jobb központi szolgáltatást kívántak és teljesen jogosan, a nemzeti könyvtáron belül viszont – a rendkívül szűkös lehetőségek közepette – nem mi álltunk a ranglista élén.

## **Pécs, Kaposvár**

1993 júniusában váratlanul levelet kaptam egy pécsi könyvtáros ismerősömtől, aki azt a számomra meglepő információt közölte, miszerint hallja, én megpályázom a pécsi egyetemi könyvtár főigazgatói állását. Ügyes csalétek volt, profi húzás... A levélre kapcsolatfelvétel következett, jártam Pécsset, megtudtam, a regnáló vezető is pályázik. Én akkor most nem – mondtam a kapacitálónak, ám ha az egyetem elutasítja, akkor térjünk vissza a kérdésre. Végül a helyzet épp így alakult, ezért ősszel beadtam a pályázatom Hámori József rektor úrhoz. Hamarosan jött az értesítés: 1994. január 1-től – szenátusi jóváhagyással – öt évre ki vagyok nevezve.

Előzetes bemutatkozásként decemberben szerepelhettem Pécsset a Gulyás Pál emlékére rendezett konferencián (szövege megjelent a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1994 januári számában). A Janus Pannonius Tudományegyetem viszonylag friss képződmény volt, hisz’ a Rákosi-korszakban az orvoskart külön választották, csupán a jogi kar maradt meg „pécsi egyetemként”. A nyolcvanas évek végén került sor a pedagógiai főiskola beolvasztására (a szakok ezután is jó ideig főiskolai diplomát adtak ki az új bölcsészeti-, illetve természettudományi karokon), illetve a fővárosi közgazdaság-tudományi egyetem kihelyezett tagozatának önállósítására külön karként. Érkezésemkor hat kar működött, miután új művészeti kar is született, és hamarosan becsatlakozott az addig önálló műszaki főiskola. Mindezek könyvtárai teljesen autonóm módon működtek, csak a felső irányítás

– a főigazgató – és a finanszírozás kötötte össze őket. Pár évvel érkezésem előtt dolgoztak ki a központi könyvtárban egy helyi programot a könyvek feldolgozására.

E tényezőkből következtek stratégiai célkitűzéseim: egységes technológiai folyamatok legyenek az egész hálózatra kiterjedően, ehhez pedig professzionális integrált szoftver (és szerver) kell a könyvtári folyamatok számítógépesítésére. Továbbá erősíteni kellett az állományvédelmet a több mint kétszáz éves Klimó-gyűjtemény védelme érdekében. 1994-ben erős reményünk lehetett egy jelentős világbanki támogatásra; ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy – családom megértését kérve – vállaltam az utazó könyvtár-igazgató szerepét. Hiszen az Antall-kormány a kitörési pontok közé sorolta a felsőoktatás modernizálását. Ha szükség van ott rám, gondoltuk, akkor mennem kell...

Ám a valóság ridegen közbeszólt: a magyar gazdaság mélyrepülése a Bokros-csomagnak nevezett takarékosági programhoz vezetett. Ennek egyik elemeként 1995 májusában, épp a világbanki projekt eredményeit bemutató konferencia napjaiban megtudhatuk, hogy ebből a projektből, a remélt nagy országos fejlesztésből bizony semmi nem lesz. Helyette maradt a túlélési kényszer, a helyi erőforrások átszervezése, más szavakkal az „isten” célkitűzés: teremts semmiből valamit...

A könyvtár egész hálózata akkoriban száz főt meghaladó nagyságú volt, körülbelül azonos létszámban korábbi főosztályommal. Voltak igen jó szakemberek, igazán elkötelezett munkatársak: Móró Mária Annára, Bogárdi János és másokra szívesen emlékezem. Több kreatív munkatárs jobb lett volna, de nyilván ezt mondja minden vezető. Mindig arra törekedtem, hogy közös álláspontot alakítsunk ki, akár hosszabb vita árán is, majd a világosan kimondott célt, feladatot egyértelműen hajtsuk végre.

Az öt év alatt sikerült több alapvető feladatot megvalósítanunk:

- bővíteni a hálózatot (művészeti kari könyvtár, történettudományi szakkönyvtár stb.);
- egységes szerzeményezési-feldolgozási munkafolyamatot képezni;
- 1996 végén saját erőből, részletre (20 millió forintért) megvenni a Corvina-szoftvert a központi szerverrel együtt.

Arculatunk kialakítása érdekében konferenciákat szerveztünk, Klimó-emléklapot osztottunk legjobb munkatársainknak, majd saját lapot (*Pécsi Könyv- és Infotár*, 1996-1998.) jelentettünk meg. Egyik átalakított helyiségünkben időszaki kiállításokat nyitottunk rendkívül gazdag gyűjteményünk kincseit felhasználva, de külső erőkkkel is összefogva (mint a Dante Társaság). Amit érdemesnek tartottam, azt országos lapokban publikáltam (például a stratégiai tervet a *Könyvtári Figyelő* 1996. 4. számában). Az Egyetem többnyire pozitív módon fogadta szándékainkat. Az nem könnyítette meg a munkánkat, hogy az öt év alatt három rektor – azaz három rektori vezetés (új rektor-helyettesek, új gazdasági főigazgató) – követte egymást.

Öt év után váltottam, és 1999 nyarán átkerültem a kaposvári főiskola könyvtár tanszékének élére. Érdekes fordulat volt, magamnak így fogalmaztam meg: ezentúl ne te igyekezz „seniális” megoldásokat kitalálni, hanem hallgatóidat vedd rá erre e célkitűzésre, őket inspiráld, motiváld minden lehető módon. Voltak egészen kiváló csoportok, majd később gyengébbek is; de talán a legelső volt a legjobb. Örömmel követem a tehetséges Gulyás Kata, Szótér Andrea és a többiek életének változásait. A későbbi évfolyamokból kiemelkedett Fazekas Mária, Csobán László, Garamvölgyi László és még jó páran. Sok munka volt, sokat kellett tanulnom nekem is. Szerencsém volt a kollégáimmal; közülük

mai napig baráti kapcsolatot tartok fenn a kitűnő Vörös Klárával. Később nagy szerencsére meg tudtuk nyerni Tószegi Zsuzsát, hogy tanítson nálunk.

Tizenkét tanévet töltöttem Kaposváron, a második felét már az új egyetem keretében. Ennek kapcsán ért az a felkérés 2004 végén, hogy pályázzam meg az egyetemi könyvtár vezetését. Horn Péter akadémikus rektorunk személye garancia volt arra, hogy érdemes belevágni. 2005 végén új épületbe költözhattünk, a két elődintézmény (állattudományi, illetve pedagógiai főiskola) erőforrásait (könyvtári állomány, létszám stb.) összeolvastva. Az utolsó években már nem vállaltam a kettős terhelést, így maradt az oktatás, amelynek öt éve, 2011 tavaszán intettem búcsút.

### **Írás, publikálás – világlátás**

Első publikációim a *Könyvilágban*, majd a *Magyar Könyvszemlében* jelentek meg. Később, bő negyven éven át igyekeztem a munkámmal kapcsolatos kérdéseket mélyebben megvizsgálni, és e vizsgáladások eredménye általában kisebb-nagyobb cik lett. Amit írtam, annak 99 százaléka megjelent. Ha ma beütöm nevemet a MATARKA cikkadatbázisba, pontosan 174 találatot mutat. Ezek egy része hosszabb-rövidebb referátum (*TMT, Könyvtári Figyelő*, illetve korábban a *Kisebbségkutatásba* is dolgoztam, a főszerkesztő Cholnoky Győző kérésére). KMK-ás koromban gyakran írtam recenziót az *Új Könyvekbe*, ezek a lap szabályait követve név nélkül jelentek meg.

Életkoromhoz illően ma már kevésbé a jövő, inkább a múlt foglalkoztat. Kik vagyunk és honnan jöttünk, mi könyvtárosok? Voltak írásaim, amelyek ennek mentek utána. Mesterem és barátom volt Horváth Tibor, az ő írásait sikerült egyszerű, ám célirányos emberi-szakmai összefogással digitalizálni, így ma mindenki kutathatja a MEK-ben. Ideje lenne, hogy valaki doktori disszertációt írjon életművéből. Nekrológgal búcsúztam a kiváló Rózsa Györgytől.

Tíz éve elég tudatosan tervezem kutatási témáimat. Foglalkoztatott az angolszász public library létrejötte, mint a liberális kapitalizmus különleges terméke. Időről időre visszatérek az amerikai témához, ahogy az oroszhoz is. Utána logikusnak látszott megnézni egy liberális szemléletű lapot, amilyen a nagyapám által szerkesztett *Népművelés* volt. Ezután hozzáálltam a két világháború közti reformkonzervativizmust képviselő *Magyar Szemle* (Bethlen István és Szekfű Gyula folyóirata) vizsgálatához (lásd: *Könyvtári Figyelő*, 2011. 3-4. sz.).

Nagy – szinte kimeríthetetlen – témakötegek tűnik a „diktatúra és könyvtár” fogalmak alá rendelhető kutatási irány. Nyelvtudásom és elég kiterjedt gyakorlati tapasztalatom alapján fogtam hozzá a bolsevik könyvtárügy áttekintéséhez, rávilágítva az előzményekre is; ez négy részben látott napvilágot a *Könyvtári Figyelőben*. Ennek párhuzamos iránya a hitlerista könyvtárügy tanulmányozása, e témakörben egy tanulmány (*Könyvtári Figyelő*, 2010. 1. sz.) és több érdemi recenzió készült eddig, és remélhetőleg íródik még legalább két-három tanulmány. Akkor a hazai olvasónak is komolyabb rálátása lehet a nagy európai diktatúrák könyvtári világára. Ezekhez intenzíven gyűjtöm az anyagot immár évek óta. Németországi bátyám segít megrendelni a muníciót, hála az ottani fantasztikus antikvár-adatbázisnak, ugyanis a nagy ország összes antikváriumának kínálata egy internetes címen ([www.zvab.de](http://www.zvab.de)) kereshető. Mennyire elkelve itthon is egy ilyen! Jó két éve jutottam arra a „meghökkenőt” gondolatra: és mi van a Rákosi-korszakkal?! Annak a történetét ki és mikor fogja megírni? Amit eddig írtak róla átfogó jelleggel, az mai szemmel alig több



porhintésnél... (Miközben számos kiváló résztanulmány olvasható már.) Ám rájöttem, ennek szükséges mélységű feltárása nem lehet egy ember tennivalója, ha csak nem képes 15 évig ezen dolgozni. Nekem ennyi időm aligha van, következésképp kutatócsoportra van szükség. Ezt sikerült is 2014 folyamán megalapozni. Mostanában jönnek már egymás után Pogány György, Kégli Ferenc, Pogányné Rózsa Gabriella érdekesnél érdekesebb tanulmányai több szaklapban. Dolgozik Varga Katalin és Gáborjáni Szabó Botond is – valódi levéltári kutatás és minden illő tudományos előkészület után. Az én első idevágó írásom e napokban válik leadhatóvá. Ha sikerül tervünk, az nagy pillanat lesz.

Mindig érdekelt a nagyvilág. Ha lehetett, mozogtam, ha épp nem, akkor gondolatban és írásban bolyongtam. Írtam a kínai könyvtárügyről, több délkelet-ázsiai ország (Vietnam, Szingapúr) helyzetéről és fejlődéséről, korábban kubai, román és más országokbeli könyvtárakról.

Rájöttem, hogy érdemes a külföldi olvasáskutatási és médiahasználati szakirodalom javát közvetíteni: mára van vagy fél tucat ilyen témájú írásom. Vonzott és vonz a messzeség, talán azért is, mert életem első 18 éve icipici településekhez láncolt. 1963-ban voltam először külföldön, az OSZK által szervezett pozsonyi kiránduláson. (Hajdanában, 1900 körül Gizella nagyanyám odajárt előkelő internátusba, Wildner dédapám meg valamivel korábban városparancsnokként szolgált Pozsonyban.) 1965-ben tanszékvezetői ajánlással meglátogattam az osztrák nemzeti könyvtárat.

Azóta hol mindenütt jártam! Legtöbbször Oroszországban, Németországban és Ausztriában. Az utóbbi évtizedben vagy tízszer Amerikában, eljutva Kaliforniáig, a csodás stanfordi egyetemi könyvtárig, meg a San Francisco Public Library-ig.

Komolyan a New York-i Columbia Egyetem tízmilliós állományú könyvtárát használtam, mikor lányomat látogattam. Szereztünk két-három hétre szóló látogatói igazolványt, ezzel bemehettem a raktárak legmélyére, ott órákig gyűjtve a legfontosabbnak tűnő dokumentumokat. Azokat lehurcoltam a kényelmes olvasóterembe mélyebb betekintés végett. Majd a megbeszélte időben jött Juli, és a kedvenceket kikölcsönözte. Ezekből pedig a magyar származású sajtóguru, Pulitzer József által alapított újságíró fakultás másológépén csináltam magamnak hazacipelhető anyagot. Az orosz-szovjet írás sem jött volna létre ennek híján, illetve Juli „amazonos” könyvrendelése nélkül.

Másik kedvenc kutató könyvtáram a berlini Staatsbibliothek. Hogyan jutottam oda? Ez igen szép történet, hálás is vagyok érte a sorsnak. 1990-ben az OSZK nagy Corvina-kiállításra készült, és a nyugati partnerek kötelességüknek érezték, hogy a rendszerváltozások minden segítséget megadjanak hazánkunknak. Az április eleji megnyitóra érkezett Nyugat-Berlinből Tilo Brandis professzor, a Staatsbibliothek hatalmas kéziratárának igazgatója, hóna alatt egy corvinával. Hirtelen kellett egy ember, aki német nyelven fogadni tudja őt a repülőtéren – szólalt hát nekem. Tilót már másnap vacsorára hívtuk meg feleségemmel egy étterembe. Úgy összeharagkoztunk, hogy a következő évben gyerekeikkel érkeztek magyarországi nyaralásra hozzánk. A négy gyerek megnőtt, és a „kiürült” szülői lakásba én bármikor bejelentkezhetem, mehetek akár másnap a Staatsbibliothek zu Berlin-be. Tilo felesége, Ute, a hajdani Szudéta-vidéki menekült a világ legcsodásabb embere. Egy példa a sokból: hosszú évek óta gyűjt etiópai gyerekek számára német pénzt, hogy egy egész ottani iskola valamennyi gyereke részesüljön tanításban, napi étkezésben és tankönyvekben. Őket eközben minden magyar dolog is érdekli, legyen szó Bartókról, magyar írókról vagy művészekről. Tilo el volt ragadtatva legutóbb Pannonhalmán jártunkban, amikor

egy fiatal kolleginával hosszas latin diskurzusba keveredhetett. Ő mai napig aktív, jóllehet 80 körül jár. Írói hagyatékok és középkori kéziratok felértékelését végzi a legnagyobb német közgyűjtemények megbízásából. Miért kapós? Mert csupán a konkrét ráfordítás (szálloda, útiköltség, szerény étkezés) költségét kéri a megbízótól.

Jártam finn és dán könyvtárakban. Aki ilyeneket még nem látott, siessen mielőbb, nagy élmény. Életem egyik nagy adóssága, hogy nem írtam eddig érdemben a holland könyvtárügyről, pedig talán az gyakorolta rám a legnagyobb hatást. 1987 májusában két hetet töltöttem Hollandiában ottani ösztöndíjjal, ez idő alatt másfél tucat intézményt néztem, ismertem meg a hágai Királyi Könyvtártól kezdve Rotterdami, Amszterdami, Utrechtig, Wageningenig. Országos szak-, egyetemi és városi könyvtárak egyaránt célpontjaim voltak. Egyik személyes élményem a nácizmus utóhatásairól a következő volt. A háborút gyermekként átélte hölgy, a hágai Királyi Könyvtár központi katalógusának vezetője meghívott egy csésze teára. Azt mesélte, Németországba készül nyaralásra, de előbb rokonainak, jó ismerőseinek hosszan kell indokolni a szándékát, ugyanis a náci megszállás emléke negyven év után is mélyen él az emberekben...

Talán a nagy szakmai hatás fojtja belém a szót: nem szeretnék érdem alatti szinten megnyilatkozni. Hallgatóimat viszont többször sikerült rávennem holland témájú szakdolgozatra. Csekély vigasz... Ami talán a legjobban megfogott, az a céltudatos, egyben tökéletesen és természetesen puritán eredményre törekvés. Aki látott holland könyvtárigazgatói szobát, az talán megért. Akkoriban ilyen tételt állítottam fel: minél egyszerűbb egy ország könyvtárigazgatói irodáinak berendezése, annál jobb annak az országnak a könyvtárügye. Próbáljanak meg ennek utána gondolni, és ellenőrizzenek engem. Általánosságban is igaz: egy kis ország szakembere ne akarja feltalálni a spanyolviaszt, ehelyett nyelveket kell tanulni, és körülnézni, ahol érdemes, majd töprengeni, elemezni és átvenni a hasznosnak tűnő dolgokat.

## **Összegzés, avagy lírai fohász**

Vándor, aki arra gondolsz, milyen nehéz is sok helyen a könyvtárosok sorsa (sokszor kiviccelik őket pedánságuk miatt, nem becsülik eléggé nélkülözhetetlen munkájukat stb.), tedd hozzá, kérlek, hogy viszont övék az egyik legszebb foglalkozás. Segítik az érdeklődőt, kedvet csinálnak az olvasáshoz, a gyerekeknek a mindent tudás varázsát kínálják, összeállítják a leendő Nobel-díjasok publikációs listáját – és még ezer nagyszerű lehetőségük van a kibontakozásra. Befogadják a hajléktalant: például a San Francisco Public Library napi ötezer látogatójának 10-15 százaléka közülük kerül ki.

Kedves kollégáimat is kérem, ne csüggedjenek, még akkor se, ha netán alapos okuk támadna rá. A háromezer éves intézmény sok „hidegfrontot”, akár jégkorszakot” is átél már.

Vándor, ha van módod rá, mindenben segítsd – tenmagad érdekében is – a könyvtárosokat!

Vándor, azt se felejtse, hogy még párodát is megtalálhatod a könyvtárosok közt, erre itt vagyok én élő példaként... Jó kutatási téma lehetne a könyvtáros pároké, talán a szegedi Mader-pár, Béla és felesége kaphatná az első fejezetet.

**Sonnevend Péter**

## „Hittük, hogy a kutatócsoportra szükség van”

A Központi Statisztikai Hivatal könyvtára 2014-ben Fülöp Ágnes és Rózsa Dávid szerkesztésében indította útjára önálló, új sorozatát, *A statisztika történetét*, amelyben a szerkesztői célkitűzések szerint a statisztikai kutatásokhoz szorosan illeszkedő tudomány- és intézménytörténeti tematika mentén haladva monográfiákat, tanulmány- és szöveggyűjteményeket kívánnak megjelentetni. Törekvésük első eredménye a *Portrék a magyar statisztika és népeségtudomány történetéből* - alcíme szerint *Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig* - jelentős szakmai visszhangot váltott ki. Sőt, a szakmai sajtó mellett a közmédiá is hírt adott a vastag, több mint 800 oldalas kötet megjelenéséről. (Lapunk ismertétése – Vasbányai Ferenc tollából – a *3K* 2015. évi 5. számában jelent meg – *A szerk.*)

Valamivel több, mint egy évvel ezután, idén februárban Faragó Tamásnak köszönhetően újabb kiadvánnyal bővült a megkezdett sorozat, amely az első könyvhöz hasonlóan szintén kissé terjedős, de kimondottan egzakt címmel látott napvilágot: *Három évtized: a KSH Könyvtár Történeti Statisztikai Kutatócsoportjának története (1954-1985)*. A szerző, Faragó Tamás szakterületét tekintve szociológiával és demográfiával foglalkozó professzor, aki kutatási területeitől teljességgel el nem szakadva, ezúttal egykori munkahelyét, az 1950-es években a KSH könyvtárának berkein belül létrehozott kutatócsoportot vette górcső alá. Célja nem volt egyéb, mint hogy a rendelkezésre álló, viszonylag csekély mennyiségű levéltári és magántulajdonban lévő forrásra, illetve egyéni emlékeire és tapasztalataira alapozva megírja egy olyan kis történeti kutatócsoport históriáját, amely állandó nehézségek közepette, részben folyamatosan cserélődő szakmai stábbal, lényegében mégis eredményesen tudott működni a szocialista berendezkedésű Magyarországon.

Műve heterogén műfajú könyv, amely egyszerre kismonográfia és forrásgyűjtemény. Szerkezetileg ugyanis két részből tevődik össze: a közel száz oldal terjedelmű narratív szöveg mintegy százhetven oldalnyi függelékkel egészül ki. A történeti rész tekintetében komplex megközelítést alkalmaz a szerző, vagyis historiográfiai, társadalomtörténeti, intézménytörténeti aspektusból egyaránt elemzés tárgyává teszi az egykori kutatócsoportot, nem feledkezve meg annak eredményeiről és esetenkénti kudarcairól sem. A függelékként mellékelte források vonatkozásában pedig a válogató jelleg dominál, tekintettel a kötet terjedelmi korlátaira. Emellett bizonyos iratok teljes ismertetését is mellőzi a szerző – a személyiségi jogok tiszteletben tartása végett.

A kötet narratív része behatóan foglalkozik a kutatócsoport megalakulásával, tevékenységével, eredményeivel, a tudományos életben betöltött szerepével és a tudományos közegben elfoglalt helyével, bevezetésként pedig a KSH és a történeti kutatás viszonyát is felvázolja, kontextusba helyezve a csoport történetét.

A statisztikai kutatócsoport 1954-es megalakulásának lehetősége, gyakorlatilag Sztálin 1953-ban bekövetkezett halálának és az azt követő politikai-ideológiai enyhülésnek kö-

szönhető. Igaz ugyan, hogy jócskán voltak ennek előzményei, a szervezett keretek közötti kutatás többek közt Kovacsics József nevéhez köthető, és elvben a történeti statisztika őáltala megfogalmazott definíciója határozta meg az ott folyó munkát, azaz „*történeti statisztikának nevezjük szorosabb értelemben azt a munkát, amelyet akkor végzünk, amikor a régi összeírásokat a statisztikai módszer segítségével feldolgozzuk az elmúlt idők társadalmi és gazdasági viszonyainak megismerése céljából*” (17. p.). Kovacsics mindezt a helytörténeti kutatások szempontjából tartotta igazán fontosnak, amit a csoport egyes tagjai kevésbé tartottak irányadónak. Faragó Tamást idézve: „*Minden olyan kutatást történeti statisztikainak nevezünk, amely a korábbi időszakokra vonatkozó statisztikákat használta, avagy statisztikai módszereket alkalmazott.*” Pontosabban bármilyen „*kvantitatív jellegű gazdaság-, társadalom-, és népességtörténeti kutatás*” beleillett a kutatócsoport profiljába.

A csoport tagjai között egyaránt voltak az 1930-as években diplomát szerzett tagok és olyan kutatók is, akik 1945-öt követően kezdték meg tevékenységüket. A csoport tag-sága mindvégig tíz fő alatt maradt, miközben változások rendszeresen történtek, de ez a körülbelül maroknyi kutatócsoport informális kapcsolatok útján folyamatosan kiegészült külsős „bedolgozókkal”. A csoport „húzóneve” Dányi Dezső, Fügedi Erik és Perjés Géza volt, de megfordult a kutatócsoportban Benda Gyula, egy időben Andorka Rudolf is szakmai kapcsolatban állt az itt tevékenykedő kutatókkal.

A vizsgálódások iránya meglehetősen szerteágazó volt: történeti demográfiával, gazdaságtörténeti, társadalomtörténeti, illetve statisztikatörténeti témákkal is találkozhatunk a csoport publikációit vizsgálva. Kis túlzással élve, valójában csak az akkor kevésbé elterjedt kvantitatív módszerek alkalmazása kötötte össze a csoport tagjait, akik egyaránt jelentettek meg önálló feldolgozásokat, forráskiadványokat és folyóiratcikkeket.

Az akkoriban szinte unikumnak számító kvantitatív statisztikai kutatásokat végző csoport szervezetének, főbb vizsgálatainak és publikációinak bemutatása mellett nagyon fontos erénye a könyvnek, illetve a szerzőnek a korabeli kutatási szisztéma részletes ismertetése. Faragó Tamás egyszerűen nem győzi elégszer hangsúlyozni, hogy időben bizony jóval a számítógépesítés előtt járunk, mindent kézzel, írógéppel kellett elkészíteniük, nem beszélve a számításokról és a publikációk nyomdai előkészítéséről. Tehát a csoport működésének historiográfiai szempontból fontos bemutatásán túl, egyéb kultúr- és művelődéstörténeti aspektusok is jelentős munkává teszik a kötetet. A szerző olyan világba kalauzolja el az olvasót, ahol a túlszabályozottság még nem, vagy csak papíron és elvben létezik, az irányelvek, munkaterv, előre megszabott kutatási témák és a realitás között jócskán van különbség. Nincsenek még szabályos munkaköri leírások, pontosabban a szerző feltételezése szerint a kutatócsoportban készül el Magyarországon az első ilyen dokumentum, mindezek dacára mégsem beszélhetünk fejletlenségről és eredménytelenségről. Sőt mi több, külföldi szakmai bemutatkozásra is lehetőség nyílik, igaz, csak igen korlátozott feltételekkel. A sikerek mellett néhány kudarcról is szó esik: belső emberi, szakmai feszültségek is voltak a csoportban, és befejezetlen kutatásokkal is találkozhatunk. Faragó ahogy írja is, nem „*üdvörténetet*” szeretett volna alkotni, mint ahogy ez eléggé jellemző az intézménytörténeti munkákra. Ebből következően permanens önreflexivitás hatja át a könyv fejezeit, utalva az egykori hibákra, hiányosságokra, tökéletlenségekre és a deklaráltan kiküszöbölhetetlen szubjektivitásra, ami részben a kevés és hiányos forrás-anyagra, részben az egyéni visszaemlékezésekre vezethető vissza.

A *Három évtized* olvasása közben csupán két ízben botlottunk elírásba, pontosabban fölösleges betűt tartalmazó szavakba, nyelvtani vagy stilisztikai hibát viszont egyáltalán nem tapasztaltunk. Ritka manapság az ilyen precíz szöveggondozással megjelentetett kötet. Ebből a szempontból bizony több (szakkönyv)kiadó is példát vehetne a KSH Könyvtár kiadói tevékenységéről, amely ismét egy fontos kötet kiadását vállalta magára.

A kiadó a sorozat előző, említett kötetéhez képest most feltehetően mérsékeltebb szakmai visszhangra számíthat, mégis érdemes tudnunk, hogy több rejlik benne, mint amit a cím kínál. Nemcsak egy kutatócsoport történetébe, de egy „rég” kor kutatási gyakorlatának mindennapjaiba is betekintést nyerhetünk, ezért hát nem csak a történeti statisztika iránt érdeklődők forgathatják haszonnal.

Végezetül, mint az a kötetből részletesen is kiderül, fontosnak tartjuk megjegyezni: a kutatócsoport tagjai állhatatos munkájukkal valóban fontos eredményeket értek el, amelyekkel hozzájárultak a hazai történettudomány fejlődéséhez, egyszersmind igazolták elhivatottságukat, miszerint: „*hittünk abban, hogy a csoportra szüksége van mind a tágabb szakmának, mind a hivatalnak*” (40. p.).

(Faragó Tamás: *Három évtized. A KSH Könyvtár Statisztikai Kutatócsoportjának története, 1954-1985.* Budapest, KSH Könyvtár, 2015. 270 p. /A statisztika története/)

Tóth Béla István



**„Ember az emberért”  
XIII. kerületi esélyegyenlőségi díj**

Átadták Budapest XIII. kerületének „Ember az emberért” esélyegyenlőségi díját.  
Idén Lombosné André Adrienn nyugalmazott pedagógus és

**VÖRÖSNÉ JÁNOSI KATALIN,**

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XIII. kerületi, Dagály utcai könyvtárának vezetője vehette át a kitüntetést. Vörösné Jánosi Katalin 1986 óta dolgozik az angyalföldi könyvtárban, 1999 óta a vezetője. Számos gyermekeknek és felnőtt olvasóknak szóló foglalkozás szervezése mellett az ő kezdeményezésére nyílt meg 2012 nyarán a Dagály Strand strandkönyvtára.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk!

## Két szentesi helyismereti kiadvány

Régi szakmai közhely, hogy minden közkönyvtár az adott település helyismereti dokumentumainak gyűjtőhelye és a helytörténeti kutatások műhelye. A vizsgálódások eredményeiből viszont csak úgy válhat szűkebb vagy tágabb körű szellemi erőforrás, ha azokat publikálják, ha az érdeklődők számára hozzáférhetővé teszik. Ebből adódóan számos könyvtár – alkalmi vagy rendszeres – kiadói tevékenységet is folytat, hogy közreadja a település múltjából föltárt tudást. Ilyen „publikáló könyvtár” a Szentesi Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft. is, amely csak az utóbbi hónapokban két rendkívül igényes, tartalmas, ráadásul kivitelében is attraktív, reprezentatív küllemű albumot bocsátott közre. A két kiadvány – önértékén túl – azt is példázza, hogy a helyismeret mennyire multidiszciplináris, hiszen az egyik mű építészettörténeti, a másik életrajzi és művészettörténeti egyszerre, miközben együtt és külön-külön a várostörténet szakirodalmát gyarapítják.

Az első album kivitelű monográfia Labádi Lajos levéltáros munkája: *A szentesi városháza építéstörténete*. Ritka eset, hogy egyetlen vidéki középület történetéről készül monografikus földolgozás, ám egy kisváros múltjában kiemelkedő szerepe van a városházának, a helységet reprezentatívan megjelenítő első számú épületnek, főleg akkor, ha az egy korszak városfejlődésének is tükrözője. Márpedig Szentes esetében éppen erről van szó, hiszen ennek az épületnek az ellentmondásuktól sem mentes története nagy korszakot fog át. A történeti paradoxon pedig nem más, minthogy a szentesi középületek elsőjeként már 1834-ben fölvetődött a városháza építésének ötlete, ám a tervezett középületek közül szinte utolsóként épült meg, 1912 tavaszán adták át. A szerző, a helyi levéltár nyugalmazott igazgatója kötete élén röviden összefoglalja mindazt, amit tudni kell *A régi Szentesről*, azaz áttekinti a mezőváros történetét első írásos említésétől (1075) a XIX-XX. század fordulójáig. Szól a régi, szinte nyom nélkül eltűnt középületekről, majd a reformkortól fölvetődött elképzelések és tervek sokaságáról. Ezek sorából kiemelésre kívánczik, hogy 1859-ben a nagyhírű mester, Ybl Miklós is készített városháza-tervet Szentes számára. A századfordulón 31 ezres lakosságú megyeszékhely végül is az aradi születésű osztrák építész, Bohn Alajos terveit fogadta el. (Nem melleleg ő tervezte például a kolozsvári színházat.) A szerző igen részletesen, levéltári források, korabeli sajtóközlések garadáját fölhasználva idézi föl a tervezés, az engedélyezés, a jóváhagyás és az építés igen hosszadalmas folyamatát. Labádi Lajos a fönmaradt térképek, tervrajzok, látványtervek,

tanácsi jegyzőkönyvek, periratok, levelek, újságcikkek fölhasználásával, adatgazdagsága mellett is olvasmányos módon örökíti meg az igencsak elnyúlt előkészületek, eljárások, perek bürokratikus krónikáját, majd az 1910-ben elkezdődő építkezés menetét, végül az 1912. május 27-iki átadási ünnepség lefolyását, valamint a városházán később elhelyezett emléktáblák állításának történetét. Az alaposan dokumentált, gazdagon illusztrált album formátumú kiadvány tartalmas anyagát vonzó stílusban és szemléletes formában közli. A föltárt és bemutatott anyag pedig igen sokrétű, hiszen a városháza építéstörténetének keretében fölidéződik a hajdani megyeszékhely gazdaság-, politika- és társadalomtörténete, az egykori közigazgatás, a jogviszonyok, a sajtóélet megannyi ide kapcsolódó emléke, és mindezekhez járul a sok-sok illusztráció: térképek, tervrajzok, levél- és iratmásolatok, városfotográfiák, portrék stb. Magyarán, Labádi Lajos albumszerű építéstörténeti monográfiája a dualizmuskori Szentés életének sajátos metszetét tárja föl és reprezentatív igényű krónikáját adja.

A Szentési Városi Könyvtár másik kiadványa egy életrajzi-képzőművészeti album, a már említett Labádi Lajos és Tóth Attila művészeti író közös munkája: a *Tokácsli Lajos centenáriumi emlékalbum*. A helyi iparos családból származó Tokácsli Lajos (1915-2000) festőművész Szentés művészeti életének egyik legjelentősebb alakja volt, az ő küzdelmes életének és számon tartandó festészetének áttekintését adja a „négykezes” kötet, amely a művész születésének századik évfordulója alkalmából jelent meg. Labádi Lajos a művész életrajzában kiemeli, hogy a festőművész egész élete a városhoz kötődött: itt született, itt tanult, itt volt a támogatója, mentora egyik mestere, Koszta József, majd fővárosi tanulmányai után ide tért vissza, itt alapított családot, itt élt és alkotott csaknem halála napjáig. (Élete utolsó hónapjait Szegeden töltötte.) 1997-ben a képviselőtestület Szentés díszpolgárává választotta, és ma az ő nevét viseli a városi galéria. Tóth Attila gazdagon illusztrált áttekintést ad Tokácsli Lajos piktúrájáról; a szerző a vidéki művészsors megtestesítőjének nevezi a mestert, akinek egész pályája mélyen beágyazódott a város életébe. Képzőművészként az 1930-as és ’40-es évek fordulójától csaknem az ezredfordulóig jelen volt Szentés művészeti életében, éspedig olyan helyi alkotók társaságában, mint a hírneves Koszta József, azután Terney Béla, Katona Kiss Ferenc, Arató János, Halász Szabó Sándor, vagy a nem szentési, de életük egy-egy szakaszában ide kötődő Csúcs Ferenc éremművész, Drahos István grafikus, ex libris metsző, Koncz Antal és Örkény Strasser István szobrászok. Pályája a realista figurális festészet jegyében kezdődött, számos portrét alkotott; később terelődött a figyelme az alföldi táj felé: a végtelen síkság, – Tornay János ironikus kifejezésével élve – a „nagy sömmi” haláláig hűséges, elkötelezett ábrázolója lett. A táj élménye egyre látomásosabb formákban fejeződött ki a vásznain, mindinkább jellemzője lett a látvány monumentalitásának és fény-árnyék viszonyainak megjelenítése. Végül elvontan, expresszív eszközökkel ábrázolta a síkvidék izgalmas alakzatait és drámai színvilágát. Festésze az alföldi tájtól lenyűgözött ember személyes vallomását, lélekközeli ábrázolómódját testesíti meg. A kiadvány színes képtáblákkal, Tokácsli Lajos kiállításainak jegyzékével, valamint forrás- és irodalomjegyzékkel zárul. E kötetről, módszertani sajátosságairól, értékeiről ugyanaz mondható el, ami az előbbiről: adatokban igen gazdag életrajzot és részletes pályaképet ad, de a faktográf megközelítés egyáltalán nem fásaszó az olvasó számára, mert a szövegezés olvasmányos, és a sok-sok dokumentumértékű fotó, valamint színes reprodukció hatásosan szemlélteti Tokácsli Lajos festészetének

sokszínűségét, sokműfajúságát (portré, tájkép, csendélet), miközben remekül érzékelteti e piktúra egységesen személyes mivoltát.

Mindkét album formátumú kiadvány említendő értéke, hogy szinte kézen fogva kalauzolja az olvasót a lokális múltban és a városban. A szerzők úgy szólnak tárgyukról, hogy közben az olvasó velük tarthat Szentes főterére, a Kurca partjára, a Széchenyi ligetbe, a mezőváros utcáiba, a környező tanyavilágba, és természetesen a városháza tekintélyes termeibe vagy a festőművész műtermébe. Az építészettörténeti és az életrajzi-művészettörténeti monográfia a Szentesi Városi Könyvtár helyismereti műhelymunkájának és kiadói tevékenységének díszére válik.

(Labádi Lajos: A szentesi városháza építéstörténete. Szentes, Szentesi Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft. – MNL Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára, 2016. 160 p.; Labádi Lajos – Tóth Attila: Tokácsli Lajos centenáriumi emlékalbum. Szentes, Szentesi Városi Könyvtár Nonprofit Közhasznú Kft., 2015. 102 p.)

Mezey László Miklós

---





## Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

### [5.] Timur és csapata

Mindmáig megőrzött gyermekkori olvasónaplóban az első bejegyzés a nálunk is népszerű szovjet-orosz ifjúsági regényről, Arkagyij Petrovics Gajdar (1904-1941) művéről szól. A dátum is szerepel a kis füzetben: 1953. december 10-13., vagyis ezeken a napokon forgattam a vékony kötetet. Ekkor már az általános iskola felső tagozatába jártam, ötödik osztályos tanulóként. Ha jól emlékszem – mert minden egyéb nyom elkallódott, beleértve az elismerő oklevelem is –, a Magyar Rádió gyermekműsora a karácsony előtti, tehát a téli szünetet megelőző napokban hirdetett pályázatot *A legjobb barát* címmel. A megoldandó feladatok könyvekhez kapcsolódtak, talán valamennyi könyvet is el kellett olvasni. A naplóként szolgáló kicsiny jegyzetombben legalábbis a fenti címmel február végéig huszonnégy regény, novellaválogatás és ismeretterjesztő munka címét és rövid tartalmát regisztráltam. S azután hosszabb, csaknem egy esztendeig tartó szünet következett... Még ma is rácsodálkozom: mintha versenyeztem volna önmagammal, hiszen azért tanulni is kellett, bármennyire is hosszúra nyúlt a szénhiány miatt a téli vakáció.

Lehetséges, hogy a *Timur és csapata* kötelezően előírt, az egyetemi-főiskolai hallgatók nyelvén: „beugró” feladvány volt. Bárhogyan történt is, ekkortájt a barátaim mindegyike, sőt a mi osztályunkból szinte mindenki megismerte ezt a könyvet – még a lányok is. (Egyébként a mi falunkban is, már akkor is – többet olvastak a kislányok, mint a fiúk.) A kötet voltaképpen két kisregényt, vagy inkább két hosszabb elbeszélést tartalmazott, a másodiknak – *A hóvárparancsnoka* – szintén Timur volt a főszereplője. (Mellesleg jegyzem meg: mindkét magyar cím tükörfordítás.)

Gajdar bizonyos értelemben saját személyes emlékeit dolgozta fel e kettős történetben. Már nagyon fiatalon, kamaszként átélte majdani hősei sorsát; csak hát ez nem játék volt, hanem maga a véres valóság. Magas, széles vállú fiú lévén, korát felnagyítva tizenévesen beléphetett a Vörös Hadseregbe, tizenhét évesen már zászlóaljparancsnok, majd amikor sebesülései miatt leszerelték, írni kezdett. Sikeres szerző, főként gyermek- és ifjúsági íróként vált népszerűvé. Most említett kisregényeit 1940-ben adták ki. A finn-szovjet háború idején játszódnak, de távol a harci cselekmények helyszínétől, a fővárosban és környékén. A főhősnek a szerző saját fia nevét adta. (S mintha megelőlegezte volna későbbi pályafutását: Timur katona lett, a flottánál szolgált, és az ellentengernagy rangig emelkedett.) Gajdar a hitleri ortvátadás után haditudósítóiént a frontra ment, majd egy partizáncsoporthoz csatlakozott, és itt, egy ukrain faluban lőtték le a németek, harminchét esztendőskorában.

Magyarországban 1946-ban jelent meg az első könyve, a *Timur és csapata*; a jeles műfordító, Szöllősy Klára (1913-1970) ültette át magyarra. A versbetéteket az igen termékeny Gáspár Endre (1897-1955) fordította. Majd a nyolcvanas évek derekáig közel húsz kiadása került forgalomba; és ebben nemcsak a kétségtelen politikai szándék kapott szerepet, hanem sokkal inkább a vitathatatlan népszerűség. Közben más művei (a *Csuk és Gek* bájos meséje, R.V.Ş., *Iskola*, *Hadítők* stb.) is eljutottak a hazai olvasókhoz. A most emlegett kiadvány 1953-ban látott napvilágot, az Ifjúsági Könyvkiadó második kiadásában, 112 oldalon. (A kolofon szerint húszszer példányban nyomtatták.) Az akkor még pályakezdőnek minősülő grafikus, később az egyik legkeresettebb és legelismertebb könyvillusztrátor, Kass János (1927-2010) készített hozzá rajzokat, a témához illő realizmussal. (A könyv későbbi kiadásaiban más rajzai, vagy azok is szerepeltek.) Képszerkesztőként szintén nem akárci, hanem a huszadik századi magyar könyvművészet, tipográfia egyik legnagyobb egyénisége, Tevan Andor (1889-1955) működött közre.

Amikor a szolid, ám igényes kötetet olvastam, öten voltunk barátok. Négyen egy osztályba jártunk: ketten a tőzsomszédunkban laktak, jobbról a tanácsitkár (korábban jegyző) fia, balról a postamesternő unokaöccse. A negyedik az utca másik oldalán, majdnem velünk szemben, az egyik iskola épületében élt, édesapja volt az általános iskola igazgatója. Ötödik társunk valamivel, két évvel idősebb volt, szintén az utcánkban, pár házzal távolabb lakott. Rengeteget játszottunk, kóboroltunk együtt, közös élményeinknek se szeri, se száma. Legnagyobbik pajtásunk ezen a nyáron balatoni úttörőtáborban is járt, és közös játékaink jó részét ő szervezte, kezdeményezte. Valószínűleg főként neki köszönhető, de az is elképzelhető, hogy teljesen önkéntelenül (úgy is mondhatnánk: a tudatalattink ösztönzésére) szinte azonosultunk Gajdar jólelkű, segítőkész, bajtársias pionírjaival – noha ők városi gyerekek voltak. Amit az is elősegített, hogy az első kisregény helyszíne egy Moszkva környéki üdülőfalu, ismerős épületekkel (tornácos lakóházakkal, istállókkal, pajtákkal, fészerekkel stb.), csordára hajtott tehennel, méhesekkel. Gyerekfejjel is elég biztonságosan hasonlítottuk össze a különböző emberi jellemeket: a jószívű vagy szigorú öregeket, a példaképként tisztelt vagy súlyos mulasztásaik miatt lenézően kezelt felnőtteket, a kekeckedő, lustálkodó, cigarettázó kamaszokat. Gyakran láttunk fiatal szerelmeseket. Tízévesen még csak cimboráknak tekintettük a lányokat (ha egyáltalán szóba álltunk velük). Át tudtuk érezni a frontra induló vagy a harcokban elhunyt katonák hozzátartozóinak fájdalmát, mert még igen közel volt a második világháború, ahol a mi falunkból, családjainkból is sokan elpusztultak.

Az igazi lelkesedést a második elbeszélés váltotta ki körünkben. Éppen tél volt, éppen esett a hó, ily módon mi is építhettünk magunknak (akárcsak Moszkvában Timur és pajtásai) hóvárát. „Alapnak” megfelelt egy kerítés vagy egy lebontásra ítélt házfal is. Számtalanszor eljátszottuk Timur és „ellenfelei” hadakozását. És mivel mind a két tábor barátaink és a hozzánk csapódó osztály- és iskolatársaink közül került ki, természetesen mindig „mi”, Timur és csapata győzedelmeskedtünk. A hógolyók belsejébe olykor kavicsot is rejtettünk, de – hála a vastagabb téli öltözetnek és a csaknem mindannyiunk által viselt báránybőr kucmának – komolyabb sérülést soha senkinek sem okoztunk. Szüleink, tanítóink – mivel úgyis téli szünet volt – nemigen avatkoztak be, az asszonyok legfeljebb a megfázástól féltettek bennünket. Persze előfordult, hogy – mint a kisregényben Szása, az ellentábor parancsnoka – valaki valóban megfázott, ágyban fekvő beteg lett.

Hat évtized múltán újraolvasva a könyvet, először a nosztalgia érzése keríti hatalmába az embert. Bár tudom – hogyne tudnám –, hogy a gyermekévek szépségei, örömei, gondtalansága már sosem térnek vissza, de azért jó emlékezni. Ráadásul Gajdar kisregényei ma is élvezhető olvasmányok. Meseszövése, fordulatos történetei vonzóak, főbb alakjai, köztük a kamaszlányok rokonszenvesek, szikár stílusa itt-ott lírai hangvételt ölt, egyes részletei kifejezetten humorosak. Valamelyest ismerve a korabeli szovjet-orosz regényirodalom átlagos termékeit, meglepően kevés – szinte nincs is – a direkt ideológiai-politikai utalás. A hazaszeretet, a haza iránti elkötelezettség hangsúlyozása elvont, általános jellege miatt ugyanis semmiképp sem fogható fel annak. A háború sötét hátterét is csak finom vonásokkal vázolja fel. Ugyanakkor marandó erkölcsi értékeket ábrázol, fontos etikai tanulságokat fogalmaz meg. Hiszen a bátorság, a nemes szándék, az igaz barátság, az önzetlen segíteni akarás, a nagylelkűség, az emberszeretet, a fegyelmezettség és a többi erényes tulajdonság kortalan, örökké ható, ennél fogva a művek pedagógiai haszna sem kérdőjelezhető meg.

Most, hogy ismét kezembe vettem az immár kissé megkopott kötetet, a második történet, *A hóvár parancsnoka* olvasása közben sokszor megfordult a fejemben az izgató kérdés: vajon az orosz író ismerte-e Molnár Ferenc világhírű kamaszregényét, a *Pál-utcai fiúk* érdekes és szomorkás meséjét? Ugyanis jó néhány, igencsak feltűnő hasonlóság fedezhető fel. Tulajdonképpen a hóvár is egy grundon áll (igaz, nem fahasábra emelték), itt is két gyerekcsapat „harcol” egymással a vár (a grund) birtoklásáért, Boka „tábornok” és Timur jelleme nagymértékben megegyezik, Szása éppen olyan hősi önfeláldozással kelt fel a betegágyából, mint a pesti Nemecek Ernő (csak az előbbi kalandja szerencsésebben végződött). Az általam elérhető források egyáltalán nem céloznak a feltételezett hatásra, Molnár regénye csak 1958-ban jelent meg oroszul, tehát Gajdar – hacsak nem tudott angolul vagy (ami hitetlennek tűnik) magyarul – nemigen olvashatta azt. Minden bizonnyal véletlen egybeesésről, a rokon-motívumok nem ritka világirodalmi ismétlődéséről van szó. Mindazonáltal érdemes lenne egyszer alaposan utána nézni ennek a kérdésnek.

Bényei Miklós

### Bibliothecaria Emerita cím

2016. április 29-én került sor az Országos Széchényi Könyvtárban a Bibliothecaria Emerita cím ünnepélyes átadására.

A kitüntető címet

**FERENCZY ENDRÉNÉ WENDELIN LÍDIA**

vehette át Tüske László főigazgatótól.

Az ünnepeltet – aki négy évtizeden át volt az OSZK munkatársa – Rácz Ágnes gyűjteményszervezési igazgató laudálta.

A kitüntetettnek szívből gratulálunk!

## Pályázati felhívás

Kedves gyerekek!

Ismét közeledik a szünidő, és ha szünidő, akkor Könyvjelző!

- Városi könyvtárunk újra meghirdeti, - a nagy érdeklődésre való tekintettel- immár regionális szintű (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területére szóló), a nyári szünet hasznos eltöltését célzó egyéni olvasónapló- pályázatát, az általános iskolák 2-4. és 5-8. osztályai tanulói számára.
- Ha szívesen töltöd a szabadidődet olvasással, jelentkezz! Ezután nem kell mást tenned, mint elolvasnod az általunk megadott olvasmányok részleteit, majd válaszolnod a hozzájuk kapcsolódó kérdésekre, illetve megoldanod a játékos feladatokat.
- A művek részleteinek megismertetésével szeretnénk közelebb hozni hozzád a történeteket és ezáltal továbbolvasására ösztönözní. Az olvasmányok kiválasztásánál arra törekszünk, hogy az alsós olvasmányok révén a klasszikusok mellett jeles kortárs, illetve a mai magyar gyermekirodalom Az Év Gyermekkönyve- díjjal kitüntetett alkotásaiba is bepillantást nyerj, illetve a felsősök által pedig izgalmas, kalandokban bővelkedő világok varázsoljanak el téged.
- Ha ügyesen töltöd ki az olvasónaplódat, akkor egyike lehetsz azon legtöbb pontot összegyűjtött gyermekeknek, akik szeptemberben jutalmkönyvet vehetnek át, és személyesen is találkozhatnak az olvasónapló egyik olvasmányának szerzőjével.
- Az olvasónapló kitöltésére elsősorban a nyári szünet, a június-augusztus hónapok állnak a rendelkezésedre.

Tehát kalandra fel! Jó pihenést és szórakozást kívánunk!

A pályázat 2-4. osztályosok olvasónaplóját elkészítette és a verseny lebonyolításáért felelős személy – akihez felmerülő kérdéseiddel is fordulhatsz –:

Mészáros Eszter gyermekkönyvtáros.

Elérhetőségei: tunderkonyvtar@gmail.com, Tel.: 06-54/ 451 093

www.tunderkonyvtar.hu (melyen a pályázat aktuális híreit nyomon követheted)

A pályázat 5-8. osztályosainak olvasónaplóját elkészítették és a verseny lebonyolításáért felelős személyei – akikhez felmerülő kérdéseiddel is fordulhatsz –:

Andrási Istvánné Tünde olvasószolgálati könyvtáros és

Koroknainé Kerekes Mária Zita fiókkönyvtáros.

**Elérhetőségeik:** plbiblio@gmail.com, Tel.: 06-54/ 450-649

### A pályázat ütemezése:

**Jelentkezés:** 2016. május 10-től, folyamatosan.

A jelentkezési lapokat, majd a kitöltött olvasónaplókat személyesen vagy postai úton kérjük eljuttatni a következő címre:

PTKKKM Városi Könyvtár Tagintézmény

4150 Püspökladány, Bajcsy-Zsilinszky u. 2/2.

**Az olvasónaplók leadási határideje** 2016. augusztus 24.

**Eredményhirdetés** 2016. szeptember 10.

A pályázatunkon való részvétel nevezési díjhoz kötött, összege 1 500 Ft, amelyet személyesen könyvtárunkban, illetve az alábbi számlaszámra utalva:

11738053 – 16732605 – 10140004 kérünk befizetni.

A résztvevők számára a nevezési díj beérkezését követően elektronikus úton juttatjuk el az olvasónaplókat.